

DOWN TO earth

 milieudefensie
voor veranderaars

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 14 | juni 2023

77

milieu | mensen | meningen

KLIMAAT- EN VAKBEWEGING:

ÉÉN STRIJD,
ÉÉN TOEKOMST!

STOP
gasproject bij
Tiwi-eilanden

RED
insecten van
uitsterven

LAAT
veerponten niet
verdwijnen

1. Rinske Bijl, *freelancer en corrector*. 2. Vincent Bijlo, *columnist*. 3. Ynske Boersma, *freelancer*. 4. Michiel Bussink, *Recept*. 5. Carolien Ceton, *hoofdredacteur*. 6. Lawrence Cheuk, *columnist*. 7. Robert Elsing, *fotograaf*. 8. Renske de Greef, *Strip*. 9. Esmee de Gooyer, *redacteur*. 10. Anne Havelaar, *Activist*. 11. Pien Heuts, *freelancer*. 12. Rob de Kam, *freelancer*. 13. Marjan Peters, *art-direction en vormgeving*. 14. Bas van der Schot, *cartoonist*. 15. Thomas van Slobbe, *recensie*. 16. Pépé Smit, *illustrator*. 17. TEMA, *freelancers*. 18. Myrthe Verweij, *Kort*. 19. Anneke Verbraeken, *freelancer*.

“Een overwinning voor alle slachtoffers” 6

De Colombiaanse William Gutiérrez raakte alles kwijt toen zijn land overstromde door een constructiefout in een waterkrachtcentrale. Hij klaagde het energiebedrijf aan – en won.

16 Duurzaam en eerlijk

In een echt duurzame toekomst behoren monsterwinsten behaald door uitbuiting van mens en planeet tot het verleden. Logisch, dat vakbonden en milieubeweging samenwerken. Toch is dat niet altijd vanzelfsprekend.

22 Voor 60 cent naar de overkant

Nederlandse veerponten worden bedreigd door slinkende subsidies, hogere energiekosten en personeelstekorten. En dat terwijl ze voor veel mensen gewoon openbaar vervoer zijn. Vereniging Vrienden van de Veerponten voert actie.

12 Tiwi-eilanders klagen ING aan

De oorspronkelijke bewoners van de Tiwi-eilanden eisen dat ING een lening voor een nieuw gaswinningsproject voor hun kust terugtrekt. Advocate Vidhya Karnamadakala staat hen bij: “ING kan niet meer ontkennen dat de lening in strijd is met het eigen mensenrechtenbeleid.”

21 De Activist Gek van insecten

Van alle diersoorten behoort ongeveer driekwart tot de insecten. Nederland telt zo'n 20 duizend soorten. Maar het gaat niet zo goed met de kleine beestjes, en erg populair zijn ze ook al niet. Daarom probeert insectendeskundige Aglaia Bouma hun imago te

verbeteren met een heuse verkiezing, verplaatst wespenvriend Sjoert Fleurke wespennesten op diervriendelijke wijze en stelt conservator Paul Beuk een overzicht van muggen en vliegen samen, om de achteruitgang te monitoren.

26 Nederlandse natuur in de schijnwerpers

De natuurfotowedstrijd Groene Camera laat zien dat je voor mooie beelden echt niet ver van huis hoeft te gaan: alleen fotografen uit België en Nederland deden mee, met foto's uit de Lage Landen.

30 De vinger op de zere plek

Een golf van klimaatactivisme verspreidt zich over Europa. Vooral jonge mensen zetten zich in tegen de fossiele status quo. Met welk resultaat?

en verder

- 04 Brieven
- 04 Commentaar: Helden
- 05 Strip
- 08 Kort
- 09 Schot
- 10 Friends of the Earth International: Togo
- 33 Lawrence Cheuk: Volwassenen, het is nu aan jullie
- 34 Recensie: *Manieren van zijn*
- 37 Recept: Couscous met tuinbonen en munt
- 39 Vincent Bijlo belt met... UU

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearthmagazine.nl of per post: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Hinderwieliers

Elektrische deelscooters zijn een verdienmodel met verborgen hinder en lasten voor de publieke ruimte en het milieu. Het elektrisch imago klinkt groen, maar het is greenwashing. In Delft moeten klachten van overlast bij de aanbieders zelf gemeld worden. Lekker onpartijdig en de gemeente heeft het – vinden ze zelf – goed geregeld. Zelf heb ik wel eens enkele meldingen gemaakt en geprobeerd andere voetgangers daar ook toe te bewegen. Reacties: “Dat heeft toch geen zin.” Ik ben bang dat dat klopt. Terecht schrijft *Down to Earth* heel kritisch over dit fenomeen. Deze hinderwieliers zie ik het liefst vandaag nog van de fietspaden en de trottoirs verdwijnen.

F.M. Boon

Actie voor de treinen

Jullie besteedden in *Down to Earth* 74 aandacht aan de Franse Railcoop – een begin! Vandaag las ik in *De Groene Amsterdammer* van 17 mei een artikel met een prachtig historisch overzicht hoe een Nederlander nota bene in de jaren 1957-1970 zo'n netwerk opzette, hoe het er nu in de internationale treinen aan toe gaat (beroerd), en inderdaad de verwijzing naar de Europese Commissie in Brussel voor de broodnodige actie die er nu moet komen. Er is snel brede actie van de Nederlandse en liefst de Europese bevolking nodig om een wetsvoorstel dat mede door toedoen van Frans Timmermans is ingediend erdoor te krijgen. De lobby van de nationale spoorwegmaatschappijen houdt dit wetsvoorstel waarschijnlijk tegen. Hier moet een grootscheepse actie komen van de bevolking zelf! Vera Tax van de PvdA hebben we mee, en Frans Timmermans dus. Bestaat er geen Europese Milieudefensie? Misschien meer ruchtbaarheid aan geven door er op tv aandacht aan te geven (in praatprogramma's, advertentie?). Dit wetsvoorstel moet het halen! Ik wil hiervoor graag demonstreren – hier of in Brussel – of anderszins mijn steentje bijdragen.

Elly Verzaal

Antwoord van de redactie:

Er is zeker een Europese Milieudefensie! Milieudefensie maakt deel uit van het internationale Friends of the Earth-netwerk. Friends of the Earth Europe is gevestigd in Brussel.

Systeemverandering in Zuid-Afrika

Goed stuk om te lezen! Geeft een duidelijk en realistisch beeld van de huidige situatie daar, maar ik kan mij voorstellen dat dit ook gaande is elders in de wereld. Leven zonder genoeg groente of kruiden en nog belangrijker, niet voldoende water. Hoe vreselijk zou dat toch zijn om in zulke slechte omstandigheden te leven en waarbij je eigen overheid weinig om je geeft.

Tuan (via onze website als reactie op de column van Lawrence Cheuk uit *Down to Earth* 76: *What do we want? System change!*)

Helden

Ze is er niet meer: Tina Turner. Een magistrale vrouw met een magistrale muziekcarrière. Die wist ze te verwezenlijken ondanks racisme – in haar beginjaren was rassensegregatie nog een alledaags feit en stond bij theaters en hotels alleen de achteringang voor haar open – én gewelddadige vrouwenhaat. Ik ben geen Tina-kenner, maar Ike was zeker niet de enige *toxic male presence* in haar leven (zo werkte ze ook met een zekere producer slash veroordeelde moordenaar, we noemen geen namen).

Toen ik het nieuws las, schoot mij als eerste *We don't need another hero* te binnen. Ik heb geen idee waar die tekst over gaat (misschien kan een lezer me bijspijkeren op dit vlak?) en ik heb hem eerlijk gezegd ook nooit begrepen. Ik ben juist dol op helden. Ik vind regelmatig nieuwe idolen waar ik me als een kersverse puber aan zit te vergapen. En ja, ik begrijp heus wel wat er mis is aan heldenverering die allengs steeds meer gaat lijken op heiligverklaring. Moet je niet doen. Maar sommige mensen zijn gewoon... Nou ja, heldhaftig.

Neem William Gutiérrez (p.6). Met een interview van twee pagina's doen we geen recht aan zijn verhaal. Hij won een rechtszaak tegen het bedrijf dat verantwoordelijk is voor de overstroming die zijn huis, land en levensonderhoud wegspoelde. Zo'n proces duurt jaren, en nog steeds zit hij zonder werk. Maar Gutiérrez, 60-plusser, gebruikt die tijd om zijn middelbare school af te maken. Held! Of Mazzocchi, vakbondsleider uit de VS (p.16). Vond een dikke halve eeuw geleden al dat vakbonden en milieubeweging samen moesten werken voor een rechtvaardige transitie. Streed voor gelijke beloning voor vrouwen en tegen afgedwongen sterilisatie. Was behalve milieuactivist en feminist ook vredesactivist, in een tijd dat de meeste vakbondsleiders de Vietnamoorlog volmondig steunden. Held! Of Yvette Tetteh – ondernemer, klimaatactivist én zwemfanaat – die onder de noemer #StopWasteColonialism tegen watervervuiling strijdt (p.8). Van alle tweedehands kleding die Ghana importeert, belandt een groot deel op de vuilstort en vervolgens in het water. Tetteh zwom de hele Voltarivier af, terwijl een onderzoeksteam iedere dag water- en luchtmonsters nam.

Maar dan de andere kant van de heldenvereringsmedaille: het kan je lam slaan. Want hoe kan ik, gewone sterveling, ooit aan zulke eisen voldoen? Dat hoeft helemaal niet, stelt Tetteh me gerust: “Iedereen kan iets doen voor de wereld en tegelijk van het leven genieten. Het gaat erom dat je initiatief neemt en dat je doet wat je kunt.” (Wat een held.)

Carolien Ceton, hoofdredacteur

MOESTUINBINGO

GESCHIKT VOOR IEDERE GEFRUSTREERDE HOBBY-TUINDER!

Fantaseren over dat jij zo iemand wordt die voortaan alleen maar groenten als verjaardagscadeau geeft	SLAKKEN 	'Helemaal onbespoten!' *mits je de fijnstof van de A12 om de hoek niet meetelt*	YouTube filmpjes kijken over hoe je de beste mulch kan maken	'Het kan me niet schelen dat we allemaal niet van rabarber houden, HIJ DÓÉT HET'
'Goh het lijkt wel of de frambozenstruik beweegt... Ah oké dat zijn luizen'	Via YouTube filmpjes over mulch opeens terechtkomen bij autarkisch leven in Slovenië	Geinige strooien hoed kopen voor het ultieme moestuin-gevoel 	MEER SLAKKEN *googelt naar diervriendelijke oplossing slakken*	Met jaloezie en bewondering naar de groentenafdeling van de supermarkt staren
Te weinig zon, te weinig zon, te weinig zon, oh alles is verschroeid	Je afvragen of je niet toch een 'moestuin voor beginners'-boek had moeten kopen	'Ik denk dat-ie depressief is. Kan dat? Kan een courgetteplant depressief zijn?'	JA!!! Eén tomaat! Ieder gezinslid mag één partje. 	'Een soort kool ofzo? Weet iemand wat voor kool dit is?'
Likkebaardend die ene aluminium snoeischaar met papegaai bek aanschaffen 	'HOE BEDOEL JE "HIJ IS NIET ZO LEKKER ALS UIT DE WINKEL"?!'	Per ongeluk een vrij lange tijd doorbrengen op een makelaarsite voor Sloveense boerderijen	Spijt hebben dat je jezelf 'te jeugdig' vond voor zo'n knieënkussentje	NOG MEER SLAKKEN *googelt naar niet zo diervriendelijke oplossing slakken*
Hoe lang kan je nog met een strak gezicht het gebrek aan mineralen in de zandgrond de schuld geven?	Eigenlijk doen alleen de worteltjes het goed	NAG MEER SLAKKEN *googelt naar hobby-vlammenwerpers*	Nadenken waar je schaamteloos geitenpoep voor je composthoop kan stelen 	'We zijn gewoon in het verkeerde seizoen begonnen. Volgend jaar weer een kans!'

“Het Hof van Justitie erkent de rechten van ontheemden nu wél”

Bij een overstroming in 2018 raakte de Colombiaanse William Gutiérrez alles kwijt. De oorzaak: constructiefouten bij de bouw van een waterkrachtcentrale. Gutiérrez spande een rechtszaak aan om als ‘ontheemd’ erkend te worden – en won. Tekst Ynske Boersma Beeld Pépé Smit

Als ergens een waterkrachtcentrale wordt gebouwd, moeten de bewoners van het gebied vaak het veld ruimen. Een gedwongen ‘verhuizing’ waarvoor mensen zelden een fatsoenlijke compensatie ontvangen. Zo ook William Gutiérrez, die in mei 2018 ontheemd raakte toen een plotselinge vloedgolf van de rivier Cauca zijn land overstroomde. In dit geval was de stijging van de rivier het gevolg van constructiefouten bij de aanleg van Colombia's grootste waterkrachtcentrale Hidroituango, in het departement Antioquia. Zeshonderd bewoners raakten in één klap alles kwijt, 15 duizend anderen werden geëvacueerd.

Gutiérrez (62) liet het er niet bij zitten. Hij bond de strijd aan met EPM, de eigenaar van de stuwdam, en vroeg de rechter om hem te erkennen als ontheemde van het Hidroituango-project – een status die tot dan toe was voorbehouden aan slachtoffers van het gewapend conflict in Colombia. Nu is hij de eerste erkende ‘ontwikkelingsontheemde’ in de Colombiaanse geschiedenis.

Wat gebeurde er toen de rivier uw land overstroomde?

“De ramp – Hidroituango noemt het een ‘ongeval’, maar het was een ramp – maakte een eind aan onze manier van leven. Op ons land verbouwden mijn broer en ik yuca, mais, bonen en banaan. We hadden fruitbomen met avocado's en sinaasappels. Als we hon-

ger hadden, hoefden we maar een hengel uit te gooien in de rivier, dan konden we op een vuurtje op de oever vissoep maken met kruiden die er groeiden. Alles wat we aten was biologisch, voor ons was dat rijkdom. Daarnaast leefden we van het pannen van goud in de rivier (handmatig goud delven met behulp van een zeef, de goudpan – *red.*), net als de generaties voor ons. Wat ik kwijtraakte was mijn project voor het leven, alles wat we hadden.”

Het was niet de eerste keer dat u ontheemd raakte.

“Klopt. In 1997 werden we verdreven door de paramilitairen – dat geldt trouwens voor veel van de bewoners die met de overstroming hun huizen kwijtraakten. Die beschuldigden ons van collaboratie met de guerrillero's van de FARC. We namen zoveel we konden met ons mee en begonnen hier opnieuw. Toen raakten we weer alles kwijt. Nóg een keer opnieuw beginnen, dat is heel moeilijk.”

Wat heeft EPM gedaan om de slachtoffers te compenseren?

“Veel mensen hebben niets gekregen, omdat ze niet waren meegenomen in de laatste volkstelling van voor de ramp. Die was in 2012. Anderen kregen een schijntje. EPM heeft de slachtoffers om de tuin geleid. Gemeenschapsleiders werden omgekocht, zij vertelden de mensen dat de onderhandelingen voorspoedig verliepen en dat ze

geduld moesten hebben. Totdat na 2 jaar de termijn om een schadeclaim in te dienen was verstreken. Degenen die toen nog geen zaak tegen EPM hadden aangespannen, bleven met lege handen achter. Ze moesten accepteren wat EPM hun aanbood en terugkeren naar hun huizen, een andere keuze was er niet. Overigens heeft het gebied nog altijd code oranje; het gevaar van een nieuwe overstroming is nog steeds niet geweken. Nu leven de mensen in constante angst.”

Waarom besloot u deze zaak aan te spannen?

“Ik had al een zaak lopen om een schadevergoeding te eisen, net als 450 andere slachtoffers. Maar daar zat geen schot in, het bedrijf negeerde onze rechten, zoals het recht op leven volgens onze tradities en gebruiken en het recht op een gelijke behandeling. Het bedrijf heeft ons niet alleen fysiek verdreven, het heeft een einde gemaakt aan onze manier van leven. De rivier brengt geen sediment meer met zich mee dat het land vruchtbaar maakte. Er zijn geen vissen of algen meer. Zonder sediment is er ook geen goud meer wat we kunnen pannen. Voor ons is de rivier als een vader, hij gaf ons alles. Nu leven de mensen in armoede. Daarom stapte ik naar de rechter met het verzoek om ons te erkennen als slachtoffers van ontheemding door het project.”

Het hoogste gerechtshof gaf u gelijk, nadat u twee keer in hoger beroep ging. Hoe was dat?

“Ik voelde me euforisch. Omdat de uitspraak niet alleen voor mij een overwinning betekent, maar ook voor alle andere slachtoffers. Volgens EPM ben ik de enige ontheemde van het ‘ongeval’; alle anderen hebben indertijd immers getekend voor het beetje geld dat ze kregen. Maar nu heeft de rechter gezegd dat iedereen die dezelfde schade heeft geleden als ik, schadeloos gesteld moet worden door EPM. Daarbij kan de uitspraak andere advocaten helpen om soortgelijke zaken aan te spannen. Het is een collectieve overwinning!”

Hoe staat het ondertussen met uw eigen schadeloosstelling?

“EPM moet met een voorstel komen, zodat ik weer in mijn levensonderhoud kan voorzien.”

Maar wat ze tot nu toe hebben geboden, is niet genoeg en ze negeren de voorstellen van mijn advocaten. Als we niet tot een akkoord komen, moeten we weer terug naar de rechter. Ondertussen geven ze me een vergoeding van 1,2 miljoen peso's (240 euro, het Colombiaanse minimumloon – *red.*) per maand om van te leven. Dat is niet genoeg: ik ben alles kwijtgeraakt en kan nu niet eens een koelkast kopen. Werk vinden is lastig, want ik heb mijn middelbare school niet af kunnen maken. Dat ben ik daarom nu aan het doen.”

Welke hoop heeft u voor de toekomst?

“Dat de stuwdam wordt ontmanteld en de rivier zich weer herstelt. We hopen dat de nieuwe regering Petro, die wij steunen, ervoor zorgt dat dit soort bedrijven stoppen met het schenden van onze rechten, met projecten waarvan weinigen profiteren en waarvoor de armen uit hun huizen worden verdreven. Daarom blijven we doorgaan met vechten.” □

NEDERLAND

Klimaatvraag op aandeelhoudersvergaderingen

Vrijwilligers van Milieudefensie bezochten afgelopen weken de aandeelhouders- en certificaathoudersvergaderingen van grote Nederlandse vervuilers en stelden de vraag: “Gaan jullie je CO₂-uitstoot verminderen met minimaal 45 procent in 2030 ten opzichte van 2019, absoluut en in de hele keten?” Deze inzet is noodzakelijk om te voldoen aan het akkoord van Parijs. Bouwbedrijf BAM, autoconcern Stellantis en pensioenfonds PFZW antwoordden ‘ja’ op deze vraag en committeren zich aan dit doel. In totaal bezocht Milieudefensie twintig aandeelhoudersvergaderingen van beurs-

genoteerde bedrijven. De laatste aandeelhoudersvergadering waar de vraag wordt gesteld is die van Tata Steel in Mumbai in juni, die online wordt bezocht. Helaas was het antwoord vaak ‘nee’, zoals bij AkzoNobel, Vopak, ING, Ahold Delhaize, Unilever, RWE, Shell en Rabobank. “Deze bedrijven committeren zich dus niet aan het akkoord van Parijs. Dat kan grote juridische gevolgen hebben. De gevaarlijke klimaatcrisis vereist dat bedrijven nú verantwoordelijkheid nemen”, stelt Milieudefensie-campagneleider Peer de Rijk.

NEDERLAND

Webcams om samen naar gifwolken Tata Steel te speuren

Omwonendenorganisatie Frisse Wind.nu en Greenpeace lanceerden in mei een online meldpunt waarmee de giftige uitstoot van Tata Steel collectief in de gaten kan worden gehouden. Via de website Spotdegifwolk.nl kan iedereen meekijken of er bruine, gele of zwarte rookwolken uit de fabrieken op het Tata Steel-terrein ontsnappen en daar een melding van maken. Greenpeace verzamelt de meldingen en geeft ze door aan de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied, die verantwoordelijk is voor de handhaving bij Tata Steel. 150 duizend mensen leven direct onder de giftige wolken van de staalfabriek. In de omgeving komt longkanker tot 50 procent meer voor en jonge kinderen hebben een grotere kans op hersenschade. Op 23 en 24 juni is er bij Wijk aan Zee een protestactie gepland tegen de vervuiling door Tata Steel.

Twee jaar na het vonnis in de klimaatzaak tegen Shell scoort **Shell** nog steeds een ruime onvoldoende op de naleving van de uitspraak, blijkt jaarlijkse monitor van Milieudefensie **+++ Bonaire:** Inwoners Bonaire en Greenpeace stellen ultimatum aan Nederlandse staat, die is nalatig in het beschermen van de bijzondere gemeente tegen de gevolgen van klimaatverandering en doet niet genoeg om de CO₂-uitstoot van Nederland te verlagen **+++ Europa:** Pesticiden en kunstmestgebruik in intensieve landbouw de grootste oorzaak van gigantische afname hoeveelheid vogels in de lucht **+++ Europese Commissie** keurt uitkoop Nederlandse grote stikstofuitstoters goed **+++** Het klimaatplan van **Nestlé** is nauwelijks meer dan greenwashing, concludeert Changing Markets Foundation na onderzoek. Het bedrijf heeft vooral een blinde vlek voor zijn

EUROPA

Gratis gids tegen plasticvervuiling op eilanden

Searious Business en IUCN hebben een ‘doe-het-zelf’-gids gemaakt die stap voor stap uitlegt hoe je plasticvervuiling op eilanden kunt aanpakken. De milieuorganisaties noemen het een ‘blauwdruk naar zero plastic waste’. In de gids staan actieplannen voor zowel politici, organisaties als eilandbewoners en hij is gratis verkrijgbaar voor iedereen. Plasticvervuiling is een groot probleem voor eilanden wereldwijd, maar nog meer voor zogenaamde Small Island Developing States (SIDS), een door de VN samengestelde lijst van 52 eilandstaten die met vergelijkbare problemen worstelen. Die zijn erg afhankelijk van toerisme en visserij, maar worden bedolven onder plastic dat aanspoelt op hun stranden en hun eigen afval dat niet goed verwerkt wordt. IUCN en Searious Business werken al langer samen tegen plasticvervuiling op zes SIDS. Ze hebben al hun opgedane kennis verzameld in deze blauwdruk.

GHANA

Activist zwemt 500 kilometer tegen watervervuiling

Om aandacht te vragen voor watervervuiling door de *fast fashion*-industrie, zwemt Yvette Tetteh uit Ghana de hele Voltarivier af. Deze wordt ernstig vervuild door de import van tweedehands kleding in Ghana. Bijna de helft daarvan belandt op de vuilstort en vervolgens in het water. Vooral microvezels en chemicaliën zorgen voor veel vervuiling. Volgens de VN loopt driekwart van de huishoudens in Ghana het risico om vervuild water te gebruiken. Tijdens de zwemtocht van Tetteh, die dagelijks zo’n 14 kilometer aflegt, verzamelen wetenschappers watermonsters voor verder onderzoek. Over haar monstertocht zegt Tetteh tegen GhanaWeb: “Iedereen heeft de kracht en de mogelijkheid om iets te doen voor de wereld en tegelijk van het leven te genieten. Het gaat erom dat je initiatief neemt en dat je doet wat je kunt.”

Schot

FRANKRIJK

Twee miljard voor Frans fietsplan

Frankrijk wil een echt ‘fietsland’ worden en investeert daar de komende jaren twee miljard euro in. Het geld zal onder meer gaan naar nieuwe of verbeterde fietspaden, extra fietsenstallingen en financiële steun bij de aankoop van (elektrische) fietsen. Dat schrijft nieuwssite Mo.be. Onder het fameuze ‘Plan Vélo’ is er sinds 2017 al meer dan 17 dui-

zend kilometer aan fietspaden bijgekomen op de Franse wegen. Rond 2030 moet dat zijn uitgebreid tot 100 duizend kilometer. Ook moet de binnenlandse assemblage van fietsen dan zijn opgekrikt naar 2 miljoen fietsen per jaar. De Franse fietsersbond Fédération Française des Usagers de la Bicyclette is blij met het

plan van de regering, maar stelt dat er nog een miljard extra nodig is om de fiets echt te laten doorbreken in het land. De aangekondigde investeringen zijn volgens de bond alleen al nodig om achterstanden in te halen en “de onderontwikkelde fietsinfrastructuur in Frankrijk te compenseren”.

EUROPA

Milieuorganisaties klagen EU aan om ‘groen label’ kernenergie en gas

Een coalitie van milieuorganisaties daagt de Europese Commissie voor de rechter omdat die gas en kernenergie heeft opgenomen in de ‘groene taxonomie’, een lijst van duurzame activiteiten die dienst doet als classificatiesysteem voor investeerders. De bedoeling is om investeringen weg te halen uit klimaat- en milieuverwoestende activiteiten, door te bepalen wat échte groene investeringen zijn. Maar door ook aardgas en kernenergie als groen te bestempelen in dat systeem, wordt

het nu gebruikt als een instrument voor greenwashing, stellen de organisaties. “Dit druist in tegen het eigen wetenschappelijk advies van de EU en ondermijnt fundamenteel de geloofwaardigheid van de klimaatmaatregelen van de EU”, citeert persbureau IPS een woordvoerder van de coalitie van onder meer Client Earth en het WWF. “Aardgas is niet schoon, niet goedkoop en geen veilige energiebron.”

methaanuitstoot **+++ Nederland:** Coalitie van ruim honderd financiële instellingen, bedrijven, kennisinstituten en maatschappelijke organisaties stuurt brandbrief aan kabinet: stop fossiele subsidies **+++ Vleesverkoop** van supermarkten in 2022 met 7 procent gedaald, meldt Wakker Dier **+++ Zwolle** wil als eerste gemeente in Nederland fossiele reclames aan banden leggen **+++** Milieuorganisatie **Mobilisation for the Environment** maakt bezwaar tegen voorgenomen omgevingsvergunning voor yoghurtfabriek van Griekse zuivelgigant FAGE in Drenthe, vanwege zorgen om de waterkwaliteit en stikstof **+++**

Togo kampt met een heel scala aan milieu- en klimaatproblemen. Les Amis de la Terre-Togo gaat onvermoeibaar door met voorlichten, trainen, lobbyen en actievoeren tegen bijvoorbeeld het gebruik van lood. “Je kunt er moedeloos van worden, maar we doen er alles aan om deze uitdagingen het hoofd te bieden.” Tekst **Anneke Verbraeken** Beeld **Les Amis de la Terre-Togo**

“Ik ben trots dat onze monumentale berg niet aangetast is”

“De aarde bevindt zich in een kwetsbare positie en het is hard nodig dat er mensen zijn die zich om het milieu bekommeren.” Elorm Kokou Amegadze is een onvermoeibaar pleitbezorger voor een betere wereld. Al 22 jaar geleden sloot hij zich aan bij Les Amis de la Terre-Togo. Als jurist specialiseerde hij zich in milieukwesties. Inmiddels is hij interim-directeur. Amegadze is vanwege de slechte verbinding via Zoom niet te zien, maar na een haperende start is zijn basstem goed te horen. Hij haalt diep adem voor hij begint met een opsomming van de problemen. “Een. De bodem is er slecht aan toe, vooral door het gebruik van chemische middelen

bij de landbouw. De stoffen zijn ongezond voor mens en dier, maar zorgen ook voor een giftige bodem waardoor het grondwater vervuult. De chemische middelen werken daarnaast ook nog eens contraproductief omdat de boeren ze steeds meer moeten gebruiken waardoor de landbouwproductie achteruitgaat.” “Twee. Rijke mensen kopen grond op, kapten de bossen en beginnen intensieve landbouwbedrijven die vooral palmolie, rubber of suikerriet verbouwen. Die boskap en grootschalige monocultuur zorgen voor bodemerosie en vermindering van de biodiversiteit. Zo wordt de baobab bedreigd, de monumentale boomsoort die honderden jaren oud kan worden. Net als de Afrikaanse olifant en de chimpansee. Verder zijn de grootschalige bedrijven desastreus voor

kleine boeren die geen land meer hebben en voor de lokale gemeenschappen omdat de belangen van investeerders voorrang krijgen.” “Drie. We hebben te maken met waterverontreiniging door de industrie en de chemische producten die gebruikt worden in de landbouw. Daardoor zijn waterbronnen besmettingshaarden geworden voor ziektes.” “Vier. Luchtverontreiniging. Vooral in hoofdstad Lomé is het een gevaar voor de gezondheid. Er zijn te veel tweedehandsauto's die niet voldoen aan de normen en die ook nog eens vervuilde diesel en benzine gebruiken. Files zijn een ramp. Tel daarbij op de vuilverbranding in de open lucht en de uitstoot van de industrie en Lomé is in feite een levensgevaarlijke stad geworden.” “Vijf”, telt Amegadze onverstaanbaar verder. “Plasticafval. Dat verstopt onze afvoersystemen waardoor ze overstromen en er stilstaande waterplassen ontstaan die een vruchtbare voedingsbodem zijn voor muskieten. Als het plastic wordt verbrand, komen er giftige rookwolken vrij. En dieren gaan eraan dood omdat ze de plastic zakken aanzien voor voedsel.” “Zes. De vissersdorpen aan de kust worden in hun bestaan bedreigd door overbevissing, watervervuiling door plasticafval en lozingen van de industrie.”

“Zeven. Lomé wordt ook bedreigd door erosie. Land, huizen en wegen verdwijnen in de zee die steeds maar stijgt, een van de gevolgen van klimaatverandering. Daar kunnen wij in Togo weinig aan doen, maar wij hebben wel te maken met de stormen, stijging van de zeespiegel, grote overstromingen en grote droogte.” Amegadze schraapt zijn keel. “Hier laat ik het maar even bij.”

De problemen zijn groot, uw organisatie is relatief klein. Is het een gevecht van David tegen Goliath?

Amegadze moet lachen. “Je zou er inderdaad moedeloos van worden, maar we doen er alles aan om deze uitdagingen het hoofd te bieden. We maken mensen bewust van de

gevaaren en proberen ze te helpen om het leven van alledag te verbeteren. We trainen en informeren de bevolking. We laten bijvoorbeeld kleine boeren zien hoe ze milieuvriendelijke landbouw kunnen toepassen. We proberen ook bij te dragen in het dagelijks bestaan van vrouwen door hun inkomsten te verhogen via bijenteelt, de verkoop van honing en het kweken en verkopen van paddenstoelen. Het lijken kleine gebaren, maar voor de lokale gemeenschappen betekent het veel.”

Wat is de rol van de Togolese overheid daarbij?

“Die speelt een sleutelrol, voor ons is het een belangrijke partner. De afgelopen jaren is de

overheid zich meer en meer bewust geworden van de klimatologische bedreigingen. Zo kwam er een speciaal ministerie voor milieu en bosbeheer. Togo heeft ook het Parijsakkoord ondertekend. Er kwamen projecten voor duurzame energie, het verhogen van de biodiversiteit en er werden beschermde gebieden aangewezen. Togo staat tegelijkertijd voor een grote uitdaging: er is een chronisch gebrek aan geld en het ontbreekt ons aan technische middelen. Daarnaast zijn er te weinig wetten en regels die de gezondheid van de bevolking waarborgen en het milieu beschermen.”

Wat is jullie grootste succes?

“Les Amis de la Terre-Togo heeft in de loop van haar 33-jarige bestaan veel actie gevoerd. Onder meer tegen het gebruik van lood in verf en benzine. Al in 2005 kregen we het voor elkaar dat er geen loodhoudende benzine meer werd verkocht. Voor de voorlichting die we gaven over de gevaren van loodhoudende verf kregen we een certificaat van de VN. Maar ons grootste succes was toch wel dat we hebben verhindert dat er op de berg Agou bauxiet werd gewonnen. De Agou is 986 meter hoog en een waar monument in Togo. Ik ben er ontzettend trots op dat de berg niet is aangetast. Tegenwoordig is het een plek waar toeristen graag komen.” □

Samenwerking

Les Amis de la Terre-Togo werkt veel samen met gespecialiseerde partners en hulporganisaties in Togo, maar maakt ook deel uit van het internationale Friends of the Earth-netwerk. Milieudefensie is al jarenlang partner en steunt de organisatie financieel en door kennis te delen. Amegadze: “We blijven actievoeren, naar de rechter gaan, lobbyen, mensen informeren. Daarnaast blijven we werken aan de vrede, want we hebben nog steeds te maken met terroristen in het noorden. Alleen als er vrede is, kun je bouwen aan een betere aarde. Aan een gezondere levensstandaard voor iedereen.”

Met een lening voor een gaswinningsproject voor de kust van Australië gaat ING in tegen het eigen mensenrechtenbeleid. Zonder toestemming van de bewoners van de Tiwi-eilanden mag het project niet doorgaan, betoogt hun advocate Vidhya Karnamadakala.

Tekst Rinske Bijl Beeld Rebecca Parker

Tiwi protesteren tegen het Barossa-project.

“Het is een riskante strategie om inheemse groepen te negeren”

Op 4 april ontving het Amsterdamse hoofdkantoor van ING een klacht vanuit Australië. De oorspronkelijke bewoners van de Tiwi-eilanden eisen dat de bank een lening voor een nieuw gaswinningsproject voor hun kust terugtrekt. De brief viel tegelijkertijd elders op de wereld bij veertien andere banken op de mat. Advocate Vidhya Karnamadakala staat de bewoners bij in de klachtenprocedure. Via Zoom vertelt ze over hun strijd tegen het Barossa-gasproject. Die begon in april 2021, toen het bedrijf Santos aankondigde miljarden te investeren in de exploitatie van dit gasveld. Het ligt 100 kilometer ten noorden van de Tiwi-eilanden, een groep van elf eilanden voor de noordkust van het Australische vasteland.

De bewoners van de eilandengroep vrezen dat de gaswinning een ernstige bedreiging vormt voor alles wat daar op het land en in de zee leeft. En daarmee voor hun levens-

wijze, die sterk afhankelijk is van de natuur. Op de twee grootste eilanden samen wonen rond de 2.300 mensen, waarvan 87 procent tot de oorspronkelijke bevolking behoort. De Tiwi, of Tunuvivi, leven er al 40 duizend jaar. De klacht is mede ingediend namens de Larrakia, een groep bewoners van het vasteland, waarmee de Tiwi nauw verbonden zijn.

Waarom hebben jullie een klacht ingediend bij ING?

“Omdat de verantwoordelijke bestuurders van de bank ingaan tegen hun eigen mensenrechtenbeleid: ze hebben zich gecommitteerd aan de VN-richtlijnen voor bedrijven

en mensenrechten. Hieronder valt de verplichting om toestemming te verkrijgen van oorspronkelijke bewoners voor het winnen van grondstoffen binnen hun grondgebied, of dat nou op hun land of in zee is. Maar aan die verplichting heeft Santos niet voldaan. Toen ING en andere banken hun een lening verstrekten, had Santos de bewoners van de Tiwi-eilanden niet geconsulteerd. ING had daarom die lening nooit mogen verstrekken.”

De Tiwi spanden vorig jaar een rechtszaak tegen Santos zelf aan en kregen gelijk van de Australische rechtbank: het bedrijf

Vidhya Karnamadakala werkt sinds november 2022 bij advocatenbureau Equity Generation Lawyers in Melbourne. Het bureau is gespecialiseerd in Australische wetgeving over klimaatverandering. Daarvoor werkte Karnamadakala onder meer bij het Centre for Human Rights & Global Justice in New York en bij het United Nations Development Programme in Bangkok. Ze is geboren in 1994 in India.

heeft de oorspronkelijke bewoners inderdaad niet voldoende geconsulteerd.

“Dat klopt. Het is een historische uitspraak: voor het eerst erkent de Australische rechtbank dat de oorspronkelijke bewoners geconsulteerd moeten worden voordat er een olie- of gaswinningsproject van start kan gaan in zeeën of oceanen waar zij culturele of spirituele connecties mee hebben. Dat gaat zeker gevolgen hebben voor andere projecten op andere plaatsen waar inheemse groepen leven. Ik heb die rechtszaak overigens niet zelf gevoerd, dat was een Australische milieurechtenorganisatie, Environmental Defenders Office. Mijn advocatenbureau vertegenwoordigt de oorspronkelijke bewoners, de Tiwi en Larrakia, pas sinds een paar maanden. Daarmee zijn we onderdeel van een grotere beweging geworden. Dat maakt het zo krachtig en succesvol.”

Is met die eerdere uitspraak het project niet al van de baan?

“Dat niet, maar het ligt voorlopig wel stil. Santos zal nu eerst in gesprek moeten met de

oorspronkelijke bewoners voordat ze verder kunnen met hun project. De Tiwi en Larrakia gaan nu met de klacht aan ING een stap verder: ze eisen niet alleen consultatie, maar ook consent.”

Wat is het verschil?

“Consultatie is een proces dat afgevinkt kan worden. Voor de Australische wet is het voldoende als Santos de bewoners informeert en naar hun bezwaren luistert. Maar de VN spreken over consent: vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde toestemming. In Nederland en andere Europese landen zijn internationale mensenrechtenverdra-

* “Banken maken het Santos mogelijk door te gaan met wat het doet, zonder enige aandacht te hebben voor onze mensenrechten en wat het betekent voor de natuur waar wij in leven. Zij leven niet hier, wij wel. We hebben het recht om onze omgeving te beschermen en behouden, net als onze eeuwenoude culturele en spirituele praktijken en overtuigingen.”

Therese Wokai Bourke – Malawu clan leider

gen sterker in de wet verankerd dan in Australië. Er bestaan betere mechanismes om bedrijven verantwoordelijk te houden voor de gevolgen van hun handelen. Onze cliënten houden ING aan de richtlijnen van de VN, die ING – ik zeg het er nog maar een keer bij – zelf onderschreven heeft.”

Had ING kunnen weten dat Santos niet aan de VN-richtlijnen voldeed?

“Natuurlijk. De leningen zijn verstrekt in augustus 2022. De rechtszaak tegen Santos liep al sinds juni dat jaar, en was gewoon openbaar te volgen. Als ING serieus is over het eigen mensenrechtenbeleid hadden ze →

* “Je kan het systeem van onze heilige plaatsen niet doorbreken. Dan breek je het land, het water en breek je de mensen. Hoe langer we dingen kunnen behouden, hoe langer we leven. Wij kunnen niet overleven zonder onze ceremonies, als er eentje breekt zullen andere groepen en mensen ook geraakt worden. We moeten het allemaal intact houden voor onze toekomstige generaties.”

Tibby Quall – Larrakia elder

→ moeten weten dat ze met deze lening een groot risico namen. Maar nu ze deze brief hebben ontvangen, kunnen ze echt niet meer ontkennen dat ze op de hoogte zijn. Als ze niks met deze informatie doen, handelen ze bewust tegen hun eigen beleid in.”

Heeft ING al gereageerd op de klacht?

“Hun verweer is dat ze niet direct betrokken zijn bij het gaswinningsproject. Volgens hen gaat het niet om een projectlening, maar om een algemene bedrijfslening aan Santos. Maar als je samen met andere banken miljarden dollars leent aan een bedrijf dat mensenrechten schendt, kan je niet volhouden dat je daar niet bij betrokken bent. Bovendien wordt in de VN-richtlijnen helemaal geen onderscheid gemaakt tussen bedrijfs- en projectleningen. Banken proberen kunstmatige grenzen te trekken door hun

eigen richtlijnen alleen op projectleningen van toepassing te laten zijn. Zo willen ze klimaat- en mensenrechtenkwesties opzettelijk omzeilen.”

Ben je optimistisch over de juridische mogelijkheden om dergelijke misstanden aan de kaak te stellen?

“Ik zie rechtszaken zeker als een krachtige manier om systeemverandering tot stand te brengen. Neem de rechtszaak tegen Shell, die galmt wereldwijd nog steeds na. Het maakt voor investeerders en aandeelhouders luid en duidelijk wat de risico's zijn van investeren in fossiele projecten. Als ING niet op onze eis ingaat om de lening terug te trekken is een rechtszaak een logische vervolgstap.”

De brief aan ING begint met getuigenissen van bewoners van de Tiwi-eilanden. Zij wijzen op het belang van de zee voor hun spirituele tradities. Ze schrijven onder meer over songlines en sacred sites. Wat betekenen deze termen?

“Beide zijn onderdeel van de tienduizenden jaren oude Tiwi-cultuur, en belangrijke aspecten in het dagelijkse leven. Een *songline* is een spiritueel pad dat hen verbindt met hun voorouders. Maar ook het jagen, vissen en het verzamelen van schildpaddeneieren zijn belangrijk voor het overleven van hun cultuur. Deze gebruiken en verhalen worden van generatie op generatie doorgegeven.

* “De banken hebben niet naar ons geluisterd – ze hebben hun toch geld gegeven. Het is verkeerd wat zij doen. Alle dieren in de zee hebben *songlines* en zijn spiritueel met ons verbonden. Ampiji (zeeslang uit de Aboriginal-mythologie – *red*.) is met ons verbonden. Zij zal de pijn vernietigen.”

Carol Maria Puruntatameri (links) – Munupi clan elder en leider

* “We zijn afhankelijk van de zee. We leven van de zee. We zijn haar beheerders. Mijn doel is om iedereen te stoppen die Santos steunt met fondsen. Het is ons recht om de zee en het land te beschermen.”

Paulina Jemma Puruntatameri (rechts) – Munupi clan elder en leider

Aanklager Dennis Tipakalippa en advocaat Jordina Rust horen dat ze de rechtszaak tegen Santos hebben gewonnen.

De Tiwi die een rechtszaak tegen Santos hadden aangespannen vieren samen met hun advocaat dat ze hebben gewonnen.

* “We leren de banken om vanuit ons perspectief te kijken – dat is goed. Zij hebben dat nodig en ze moeten naar ons luisteren, naar de echte mensen. Het is een goede oefening voor de banken, om te leren en te begrijpen en grip te krijgen op wie ze zijn. Niet wat ze zijn en waar ze voor werken. Maar wie ze zijn als mensen – om naar onze kant van het verhaal te luisteren. Als je even een stap terug doet en je kijkt eens goed, dan zie je dat dit de oefening is waar we doorheen gaan. Deze oefening is geweldig, krachtig, inspirerend.”

Pirrawayingi Puruntatameri – Munupi clan elder en leider

dat Santos een slechte reputatie heeft op het gebied van olielekages, pijpbreuken en botsingen tussen schepen. Een nieuw gasveld bedreigt daarom ook andere mensenrechten, zoals het recht op voedsel, gezondheid en water. Maar waar het onze cliënten hier om gaat is het zelfbeschikkingsrecht. De Tiwi zijn de oorspronkelijke bewoners en beheerders van de eilanden. Zij zijn voor het voortbestaan van hun levenswijze, tradities en eetcultuur afhankelijk van de oceaan. Het is niet aan een Nederlandse bank of een bedrijf als Santos om dit in gevaar te brengen.”

Ondertussen zit de politiek ook niet stil. In maart presenteerde de Australische regering nieuw klimaatbeleid. Volgens het

safeguard mechanism moeten alle nieuwe gasvelden vanaf de eerste dag van productie CO₂-neutraal opereren. Wat betekent dat voor het Barossa-gasveld?

“Volgens deskundigen kan het project niet van start voordat Santos een manier heeft gevonden om de uitstoot te compenseren. Deze deskundigen zeggen ook dat deze compensatie ze veel geld gaat kosten, waardoor de winsten heel wat lager uit zullen pakken. Dat zet ook de financiering onder druk. Goed nieuws natuurlijk, maar nogmaals: de Tiwi en Larrakia gaat het om de mensenrechten. En dat is waar we ING nu op aanspreken.”

Is er een uitkomst denkbaar waarin de Tiwi en Larrakia toestemming zullen geven voor de gaswinning?

“Het zijn de bewoners zelf die deze beslissing moeten nemen. Maar het project zal een grote impact op hun leven hebben. Mijn cliënten zijn er in ieder geval op tegen, zij zien niet hoe dit níét tegen hun leven in zou kunnen gaan, tegen hun tradities en hun bestaan. Hun positie is duidelijk.” □

* Fragmenten uit de getuigenissen van vertegenwoordigers van verschillende clans van de Tiwi en de Larrakia in de brief aan ING.

Er zijn ook zorgen over het risico op lekkages, aardbevingen en vervuiling van het water en de natuur. Zou een bank als ING dit soort concrete milieurisico's niet eerder serieus nemen dan zorgen over culturele tradities die ze moeilijk kunnen begrijpen?

“Die risico's zijn reëel en die benoemen we ook in onze klacht. Onderzoek wijst erop

Het is moeilijk uit te leggen wat ze precies betekenen, zeker voor mij als buitenstaander. En sommige informatie, zoals over de *sacred sites*, is zo heilig dat het ook echt niet aan mij is om daarover te vertellen. Wat mij vooral opvalt, is hoe diep de verbinding is tussen mensen en hun omgeving. Er is geen grens tussen land en oceaan, of tussen het gebied van de een en dat van de ander. Alles staat met elkaar in verbinding. Als iets of iemand iets meemaakt, heeft dat impact op alle anderen op het eiland. Daarom heeft ingrijpen op spirituele verbindingen directe gevolgen voor de mentale en fysieke gezondheid van de bewoners.”

Het lijkt mijlener van de belevingswereld van Nederlandse bankbestuurders af te staan. Zouden zij enig begrip kunnen opbrengen voor deze argumenten?

“Banken zijn bedrijven en hun doel is winst maken. Maar het is algemeen geaccepteerd dat bedrijven mensenrechten moeten respecteren. Hun klanten hechten hier wel degelijk belang aan. Het zou daarom financieel een riskante strategie zijn om inheemse groepen te negeren als zij hun bezwaren kenbaar maken.”

De meest vervuilende bank van Nederland

Ook in Nederland ligt ING onder vuur van de milieubeweging. Met 5,2 miljard euro aan investeringen in de fossiele industrie is ING de meest vervuilende bank van Nederland, volgens een recent rapport van BankTrack. Op 23 april demonstreerden zo'n vijfhonderd mensen voor het hoofdkantoor van ING tegen deze investeringen. De dag erna, tijdens de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering, vroegen zeventig vrijwilligers van Milieudefensie herhaaldelijk of ING van plan is zich te houden aan de afspraken uit het akkoord van Parijs: “Gaan jullie je CO₂-uitstoot verminderen met minimaal 45 procent in 2030, absoluut en in de hele keten?” Uit de ontwijkende antwoorden werd wel duidelijk dat ING zich

alleen richt op het verduurzamen van de eigen bedrijfsvoering. Maar 99,9 procent van de uitstoot van de bank komt van door ING gefinancierde projecten. Volgens de uitspraak in de klimaatzaak die Milieudefensie won van Shell, zijn bedrijven daar wel degelijk verantwoordelijk voor. ING loopt dan ook een goede kans om het volgende doelwit van een rechtszaak hierover te zijn. Net als 28 andere grote vervuilers ontving ING hier vorig jaar al een brief over van Milieudefensie.

Wil jij bijdragen aan het onderzoek voor een nieuwe klimaatzaak? Dat kan! milieudefensie.nl/steun-onderzoek-nieuwe-klimaatzaak

Bomen én banen

Eerlijke en duurzame handel, fossielvrij beleggen en groene pensioenen: vakbonden en milieubeweging zijn het over veel dingen eens. Wat doen ze samen om die doelen te bereiken?

Tekst Pien Heuts, Carolien Ceton en Rinske Bijl | Beeld Milieudefensie, Guido Benschop en Marcel van Hoorn

Klimaat-enquete FNV april 2023

Klimaatbeleid op de agenda

Een meerderheid van de leden (65 procent) vindt dat de FNV de overheid moet aansporen om ambitieus en rechtvaardig klimaatbeleid uit te voeren en bedrijven moet aansporen om duurzamer te worden (63 procent).

Klimaatbeleid op het werk

12 procent vindt dat de werkgever voldoende duidelijk maakt wat het effect is van klimaatbeleid op hun werk, 10 procent vindt dat van de overheid.

Meepraten

64 procent wil dat werknemers kunnen meedenken met de duurzaamheidsplannen van hun bedrijf. 27 procent mag dat ook.

Wie betaalt?

70 procent wil dat de kosten van het Nederlandse klimaatbeleid vooral terecht komen bij de grootste uitstoters.

Top 3 tekorten vakmensen bij uitvoering van klimaatbeleid, sector elektriciteit

(bron: UWW.nl)

1. Loodgieters, installateurs – 4.900
2. Elektriciens en monteurs elektrische bedrijfsinstallaties – 4.700
3. Monteurs industriële machines en installaties – 4.500

Onze economie moet fundamenteel anders worden ingericht: van fossiel naar groen. Die omschakeling moet rechtvaardig zijn, vinden vakbond en milieubeweging eensgezind. Omdat de klimaatcrisis geworteld is in het kapitalistische economische systeem, dat gebaseerd is op uitbuiting van mens en planeet. Omdat de rekening van de omwenteling niet alleen bij burgers moet komen te liggen, maar vooral bij de grote vervuilers. En omdat iedereen nodig is om die transitie tot een succes te maken. In de woorden van Bas van Weegberg, lid van het dagelijks bestuur van de FNV: “Met de macht van de vakbond in de rug, kunnen we werkgevers dwingen in veel sneller tempo te verduurzamen. Samen met de milieubeweging werken we aan een rechtvaardig klimaatbeleid, betaalbaar voor iedereen, en een duurzame samenleving.” Het idee van een rechtvaardige transitie is niet nieuw. De term werd in de jaren 90 voor het eerst gebruikt door vakbonden in de Verenigde Staten. Tony Mazzocchi, vakbondsleider van de United Gas, Coke, and Chemical Workers' Union, was er zelfs in de jaren 60 al mee bezig. Hij las *Silent Spring*, de beroemde studie van bioloog Rachel Carson, waarin zij beschrijft hoe het gebruik van pesticiden enorme milieuschade aanricht. Als dat zo is, dan loopt de gezondheid van de fabrieksarbeiders die met grote hoeveelheden

van dezelfde stoffen werken ernstig gevaar, redeneerde Mazzocchi. Vanaf dat moment werkte hij aan het bij elkaar brengen van milieu- en vakbeweging. Hij en andere voorstanders van die samenwerking wilden spanningen tussen beide bewegingen wegnemen en samenwerking stimuleren. Het idee dat de strijd voor bestaanszekerheid en die voor een schoner milieu elkaar niet in de weg hoeven te zitten, werd samengevat in het begrip ‘rechtvaardige transitie’.

Balanceeract

In de praktijk lijken de belangen van vakbond en milieubeweging toch makkelijk te botsen. Neem de actie bij het Sterrebus begin vorig jaar, waar werknemers van autofabrikant VDL Nedcar en milieuactivisten recht tegenover elkaar stonden. Een groot deel van het bos moest worden gekapt, zodat Nedcar uit kon breiden. Het is een tegenstelling die door Nedcar effectief werd ingezet: als je kiest voor bomen, dan kies je tegen banen. Die tegenstelling doorbreken is niet altijd makkelijk.

De samenwerking tussen vakbond en milieubeweging heeft vaak dan ook veel weg van een balanceeract. Milieuactivisten die pleiten voor het sluiten van kolencentrales, hebben niet altijd voldoende oog voor de sociale gevolgen – dat mensen hun baan verliezen bijvoorbeeld. En niet alle vakbondsactivisten vinden dat de bond zich

moet bezighouden met het klimaat; die is er voor werk en inkomen. Bij een voor de vakbond belangrijk thema als gezondheidsrisico's van slechte arbeidsomstandigheden bijvoorbeeld wordt de koppeling met milieuproblemen – ondanks het werk van Mazzocchi – niet snel gelegd.

Solidair

Toch is de overlap tussen de doelen die vakcentrale FNV en Milieudefensie zich stellen groot. De strijd tegen energie-armoede en vóór eerlijke en duurzame handel, fossielvrij beleggen en groene pensioenen, bijvoorbeeld. Dat landen en bedrijven moeten handelen in lijn met het akkoord van Parijs staat voor beiden vast, maar na de onvermijdelijke sluiting van kolencentrales moeten medewerkers zich wel kunnen omscholen of nieuw werk vinden. Inmiddels is er een Kolenfonds opgericht, dat werknemers ondersteunt bij sluiting van een centrale. Ook bij Tata Steel moet het roer drastisch om, wil het bedrijf kunnen overleven in een duurzame toekomst. Daar namen werknemers en vakbond zelf het initiatief met een plan voor ‘groen staal’.

Sinds een jaar kent de FNV ook een ‘Netwerk Klimaat’, waar vakbondsleden elkaar kunnen ontmoeten, hulp vragen en plannen maken voor rechtvaardige verduurzaming. Samen met Milieudefensie werd de site [Jouwbedrijftoekomstproof.nl](https://www.jouwbedrijftoekomstproof.nl) ontwikkeld, inclusief stappenplan dat werknemers en ondernemingsraad helpt om invloed uit te oefenen binnen hun bedrijf en (klimaat)plannen te beoordelen.

Dit artikel is deels ook gepubliceerd in FNV magazine.

FNV klimaatvisie

De klimaatvisie van de FNV stamt uit 2018. Binnenkort stemmen de leden over een vernieuwde versie. Belangrijke punten:

- Nadruk op werk en inkomen: werknemers die hun baan of functie verliezen, moeten zich kunnen om- of bijscholen.
- Compensatie bij inkomensverlies.
- Eerlijke, groene banen met voldoende bestaanszekerheid en fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden.
- Lagere inkomens en kwetsbare groepen mogen niet voor de gevolgen van klimaatmaatregelen opdraaien.
- Solidariteit houdt niet op bij de grens: de oneerlijke verdeling van lusten en lasten treft nu de armste landen het zwaarst.

Via de ondernemingsraad of vakbond je werkgever aanzetten tot klimaatactie, hoe gaat dat in zijn werk? Op de volgende pagina's vertellen vier mensen hun verhaal. →

→ **Marco van Roosendaal (51)**
operationeel medewerker overslagbedrijf EMO

“Als vakbondsleden van FNV Havens hebben we keihard gevochten voor een Kolenfonds. Sluiting van energiecentrales, uiterlijk in 2030 vanwege de klimaatdoelen, heeft namelijk ook consequenties voor werknemers in de havenbedrijven die de kolen voor die centrales op- en overslaan. Onderzoek heeft uitgewezen dat het in de hele kolenketen – energiecentrales, op- en overslag kolen en transport – in totaal om zo’n 2.800 banen gaat.

Omdat wij als havenwerkers aanvankelijk vergeten werden als het om sluiting van energiecentrales ging, hebben we in een vroeg stadium aan de bel getrokken in Den Haag. Er waren behoorlijk wat acties en demonstraties nodig om te bereiken wat we nu hebben bereikt. Namelijk een pot met 22 miljoen euro die werknemers in de kolenketen compenseert als ze werkloos worden, in een nieuwe baan minder verdienen of om- of bijgeschoold moeten worden. Havenwerkers van het Amsterdamse overslagbedrijf OBA, die hun baan kwijtraakten door sluiting van de kolengestookte Hemwegcentrale, hebben daar al gebruik van kunnen maken.

Wij leveren onder meer aan de Onyx-kolen-centrale op de Maasvlakte. Die zou in maart 2022 dichtgaan, maar vanwege de oorlog in Oekraïne ging dat niet door. We hebben nu meer werk dan we aankunnen. Door de hoge gasprijzen zijn de kolen niet aan te slepen. En dat zal nog wel even zo blijven. Kolen zijn

nog steeds een belangrijke basis voor elektriciteit.

Al langere tijd zijn we als bulkbedrijf bezig om naar alternatieven te kijken voor kolenoverslag. De overslag voor Duitsland zal nog wel een tijdje doorgaan, omdat de energiecentrales daar pas na 2035 sluiten. Ook voor de Duitse staalindustrie zijn we een belangrijke toeleverancier op het gebied van *coking coal* (steenkolen waarvan cokes gemaakt kan worden, een zuiverder brandstof – red.), maar ook voor erts. Als de kolengestookte centrales in Nederland dicht zijn, zullen we meer erts en derivaten op- en overslaan. Er worden nu al geen nieuwe mensen meer aangenomen. EMO was bezig ‘kleiner te groeien’.

Hoewel het klimaat heel belangrijk is, vind ik het vreemd dat Nederland, met de meest moderne en schone energiecentrales van Europa, tot sluiting overgaat terwijl er nog onvoldoende alternatieven zijn. Gaan we straks smerige bruinkool uit Duitsland importeren? Voorlopig ben ik niet zo bang om mijn baan als operationeel medewerker bij EMO te verliezen. Mocht dat toch gebeuren, dan vind ik wel weer ander werk, vermoed ik. Mijn hart ligt in de haven. Maar door een studie arbeidsrecht en industriële automatisering, die ik tussendoor heb gedaan, kan ik ook op andere plekken aan de bak.”

“We hebben keihard gevochten voor een Kolenfonds”

Mustapha Skraoui (52)
energiebespaarcoach

“Ik heb ruim 20 jaar bij Nedcar gewerkt en ik was als vakbonds lid actief in de ondernemingsraad. Bij de zoveelste reorganisatie ben ik met een sociaal plan vertrokken. Daarna volgden andere banen, zoals in de gemeentelijke schuldhulpverlening hier in Kerkrade. Toen ik vorige zomer een adverte-

tentie zag van de WoonWijzerWinkel Limburg waarin energiebespaarcoaches werden gevraagd, hoefde ik niet lang na te denken. Ik wil heel graag iets betekenen voor de medemens. Het leek me heel belangrijk burgers rond het sociaal minimum te adviseren over hoe ze hun energierekening omlaag kunnen

krijgen. Met ruim honderd energiecoaches gingen we na een tweedaagse training aan de slag.

Mensen met een laag inkomen, bijvoorbeeld bijstand of AOW, krijgen hier in Zuid-Limburg van de gemeente een tegoedbon

“De kunst is vertrouwen te winnen”

toren voor de verwarming. Dat kan al gauw een besparing van 10 tot 15 procent op de energierekening opleveren. Met gedragsverandering, zoals minder lang douchen en de verwarming lager zetten, kun je ook flink besparen. We analyseren ook de buitenkant van de woning voor mogelijke isolatiemaatregelen en wijzen op subsidies voor verduurzaming. In een gratis vervolgspraak helpen we met het installeren of aanbrengen van kleine bespaarmaatregelen.

Het gaat erom dat onze hulp laagdrempelig is en niet afschrikt. Bij mensen die niet direct reageren, doen we ook aanbelaacties. De kunst is vertrouwen te winnen. Je komt immers achter de voordeur bij mensen die vaak de eindjes nauwelijks aan elkaar kunnen knopen. Mensen die de slechtst geïso-

leerde woningen hebben en de hoofdprijs voor gas en licht betalen. Er is veel ellende; bij sommigen gaat meer dan een derde van de uitkering op aan energiekosten. Ik ben er trots op dat ik mensen mag helpen die vaak ten einde raad zijn – elke besparing is meegenomen. Het is schrijnend, maar de keuze is vaak: koken of stoken. Onze hulp wordt erg gewaardeerd.

Als energiebespaarcoaches leveren we een nuttige bijdrage, vind ik. We proberen mensen echt te helpen de energierekening omlaag te krijgen. En ze ervan bewust te maken dat ze zuiniger kunnen omgaan met energie. Dat je zelf ook iets moet doen tegen klimaatverandering. Als we met z’n allen onze ecologische voetafdruk kunnen verkleinen, laten we een leefbaarder wereld achter voor kinderen en kleinkinderen.”

Robin van der Ploeg (38)
actuaris Nationale Nederlanden

“Als verzekeringswiskundige maak ik bijvoorbeeld berekeningen over premies en welke voorzieningen nodig zijn om aan verplichtingen te voldoen. In mijn dagelijkse werk heb ik dus niet direct met klimaatverandering te maken. Indirect wel. Toen ik vorig jaar het onderzoek van Milieudefensie zag waaruit bleek dat acht banken en verzekeraars op de lijst van 29 grote vervuilers staan die géén goed klimaatplan hebben,

schrok ik wel. Financiële instellingen kunnen qua beleggingsbeleid een enorme stempel drukken op CO₂-reductie, vergroening en verduurzaming.

Als lid van de ondernemingsraad, maar ook met andere actieve FNV-leden die in de financiële dienstverlening werken én via het FNV Netwerk Klimaat, probeer ik dit onderwerp meer op de agenda te krijgen.

Hoe kun je op de werkvloer het aandeel van jouw bedrijf in klimaatverandering oppakken? Bij de thema-avond die we eerder dit jaar als FNV samen met Milieudefensie →

“Winsten wegen niet op tegen de klimaatschade die fossiele energie veroorzaakt”

→ organiseerden, was de opkomst groot. We hebben per bedrijf – banken, verzekeraars, pensioenfondsen – groepjes geformeerd om te inventariseren wat er binnen onze bedrijven gebeurt op het gebied van klimaat. We kijken nu of er een klimaatplan is. En als het er is, hoe dit plan scoort in de klimaatcrisis-index van Milieudefensie. Als dit nog onvoldoende is, proberen we druk uit te oefenen en verbeteringen af te dwingen.

Bij het beoordelen van notities of beleidsplannen roepen we inhoudelijke ondersteuning van Milieudefensie en andere externe experts in. Ook proberen we inzicht te krij-

gen of beleggingen en investeringen langzaam duurzamer worden. Fondsen moeten uiteindelijk groen worden. Ook in de financiële wereld hebben we een enorme inhaalslag te maken. Ik heb het idee dat het echte besef van de gevolgen van klimaatverandering nu pas doordringt. Beter laat dan nooit. Het is mooi dat klimaat steeds meer gaat leven op de werkvloer. Of je nu lid bent van de FNV, Milieudefensie of een andere club – dat maakt niet uit.

Nationale Nederlanden, maar ook andere verzekeraars en banken kunnen in hun investeringsbeleid veel meer doen om de doe-

len uit het klimaatakkoord te ondersteunen. Hoe? Bijvoorbeeld door te kijken of beleggingen wel in lijn zijn met de klimaatdoelen. Zo niet, door te eisen dat bedrijven en fondsen aan de klimaatdoelen gaan voldoen. En als ze dat niet binnen een of twee jaar doen, eruit stappen. Zoals pensioenfondsen ABP en PME zich hebben voorgenomen. Ook bij het kiezen van nieuwe investeringen moet vergroening op één staan. Nationale Nederlanden belegt ook nog volop in fossiele energie. Daarin is nog steeds enorm veel winst te maken. Maar uiteindelijk weegt dat niet op tegen de klimaatschade die ermee veroorzaakt wordt.”

Berkan Kartal (24) magazijnmedewerker bij Albert Heijn

“Mijn vader werkt al heel lang bij Albert Heijn, mijn broer heeft er ook een tijd gewerkt en ik nu ook al bijna 6 jaar. Ondertussen heb ik milieuwetenschappen gestudeerd in Wageningen. Ik voel me verbonden met veel verschillende actiegroepen zoals Milieudefensie, FNV, Extinction Rebellion, Scientists Rebellion en een *degrowth*-groep in Wageningen. Als kleinzoon van een gastarbeider voel ik me ook een beetje migrant. Al deze zaken gaan voor mij hand in hand, van de erkenning van het koloniale verleden tot de klassenstrijd.

Ik werk in het landelijke distributiecentrum voor houdbare producten. Er staan hier wel 13 duizend verschillende producten in het magazijn, waarvan heel veel van ver komen. Als ik dat ter sprake breng bij mijn leidinggevenden, zeggen zij dat de klant dat nou eenmaal wil. Maar hoe komen ze aan dat idee? Ik ben zelf toch ook een klant, ik zou het anders willen. Maar jij bent een van de weinigen, zeggen ze dan. Door zo'n ant-

woord voel ik me buiten spel gezet. Op de vorige aandeelhoudersvergadering heb ik vragen gesteld aan mijn CEO, Frans Muller. Als aandeelhouder ben ik niet alleen zijn werknemer, maar in feite ook zijn baas.

Ik heb gevraagd waarom we bij Albert Heijn niet gewoon ons stinkende best doen om te zorgen dat alle mensen een fatsoenlijk leven kunnen leiden. Hij antwoordde dat ik onderschat wat Albert Heijn al doet. Maar volgens mij zijn ze vooral goed in greenwashing. Dan geven ze niet-biologische melk een nieuwe verpakking met minder plastic. Daarmee los je het dierenleed natuurlijk niet op. Mensen vragen me waarom ik dan niet wegga als ik het bedrijf zo slecht vind. Maar dan sluit ik juist de ogen voor wat ik heb opgemerkt. Voor mij gaat het vooral om oneerlijke arbeidspraktijken. In september beginnen de gesprekken voor de cao van volgend jaar. Dan wil ik het klimaatbeleid ook op de agenda zetten. En de hele keten eerlijker maken, ook voor boeren in andere landen. Als ons die 10 procent loonsverhoging al wordt geweigerd, dan zal het onderaan de keten helemaal niet best zijn. Natuurlijk mag een bedrijf winst maken, maar het zorgen voor mens en milieu moet op de eerste plaats staan. Zonder een gezonde planeet heb je helemaal niets aan je banen en je winst. Die beleidsverandering komt er niet vanzelf, daarom wil ik mensen organiseren zodat ze niet meer om ons heen kunnen.” □

“Als aandeelhouder ben ik werknemer van de CEO, maar ook zijn baas”

Aglaia Bouma (52)

Is: entomoloog bij Naturalis Biodiversity Center en schrijver

Missie: insecten populairder maken

Je bent medebedenker van de Insect van het Jaar-verkiezing, waarmee jullie insecten bij het brede publiek bekend willen maken. Waarom?

“Ze zijn onbekend en onbemind, terwijl ze aan de basis van het ecosysteem staan. Ik wil dat iedereen van insecten gaat houden. Niet alleen omdat ze belangrijk zijn voor ons, maar ook omdat het onvoorstelbaar boeiende wezentjes zijn die het verdienen om met respect behandeld te worden. En zelf kunnen ze niet vertellen hoe geweldig ze zijn.”

Wat maakt ze zo geweldig?

“Ze vertonen heel erg verschillend gedrag. Ze zijn altijd interessant, of op zijn minst verbazingwekkend. Duitse kakkerlakken zijn bijvoorbeeld heel sociale wezentjes. Als ik dat vertel, zijn mensen stomverbaasd, maar als ze er eentje zien, kunnen ze hun pletreflex toch niet onderdrukken. Ik vind insecten ook vaak grappig. Zoals mestkevers, die hun hele bestaan hebben opgebouwd rond het opruimen van stront. Alle insecten hebben een rol. Bladluizen worden door allerlei dieren gegeten, maar ze produceren ook honingdauw, waar veel andere insecten dol op zijn. Niet alleen mieren, maar ook hommels en vlinders. Kledingmotten bewonder ik, omdat ze zich zelfs tevredenstellen met bewerkt textiel in plaats van alleen schapenwol. Het zijn rommelopruimers. Sommige mottensoorten eten zelfs hoeven! Ik heb geen lievelingsinsect, ik vind ze allemaal leuk, maar met het mes op de keel zou ik kiezen voor de hoornaar. Door een steek van dat beest raakte ik gefascineerd door insecten en heb ik mijn passie ontdekt.”

Sla je een mug in de slaapkamer dood?

“Nee! Een mannetje kan niet steken en een vrouwtje hoeft maar een keer te steken. Als je je arm boven het dekbed legt, is dat zo gepiept.”

“Insecten zijn geweldig, maar dat kunnen ze niet zelf vertellen”

Veel wandelaars en fietsers zijn er dol op: veerponten. Voor tienduizenden andere Nederlanders is een pont een belangrijke schakel in het openbaar vervoer waarmee ze dagelijks van en naar werk of school reizen. De bescheiden vereniging Vrienden van de Veerponten doet haar best overzetveren, groot en klein, in de vaart te houden. Tekst en Beeld **Rob de Kam**

“Elke veerpont is een vergroening”

Veerponten vormen een vertrouwd onderdeel van het Hollandse rivierenlandschap. Ze zijn voor voetgangers en fietsers onmisbaar als er geen brug in de buurt ligt. Automobilisten kunnen een kortere route nemen en zo benzine besparen, wat weer beter is voor het milieu. Helaas verdwenen er in de tweede helft van de vorige eeuw steeds meer ponten. Soms door de aanleg van een brug, vaak omdat een pont niet rendabel was en subsidie ontbrak of wegviel. Ook het pontje tussen Slikkerveer, Kinderdijk en Krimpen aan de Lek dreigde eind jaren 70 te verdwijnen, maar daar legden omwonenden zich niet bij neer. Met meerdere acties zorgden zij ervoor dat de veerpont behouden bleef én dat Nederland een vereniging rijker werd: de Vrienden van de Voetveren. Doel: het in de vaart houden van veerponten en waar nodig en mogelijk nieuwe pontjes in het leven roepen. Die mis-

sie is geslaagd. Het aantal ponten steeg de laatste 30 jaar van 130 naar ruim 300, vooral door de komst van kleine, recreatieve voet- en fietsveren. Op de lauweren rusten kan de vereniging echter niet, want overheden zijn nog lang niet altijd overtuigd van nut en noodzaak.

Saaie omweg

Neem Millingen aan de Rijn. De schipper van de plaatselijke veerpont geeft gas. De 73-jarige Willem Neijenhuis heeft er zin in op deze zonnige dag begin mei. De pont op de grens van Nederland en Duitsland heeft maandenlang stil gelegen, en dat is nieuw. Tot voor kort hield de firma Kievits hier het hele jaar door een fiets- en voetveer in de vaart, maar afgelopen winter was dat op eens voorbij. Volgens eigenaar Bruno Kievits kreeg hij van de gemeentes Berg en Dal en Zevenaar onvoldoende ondersteuning om de veerdienst in deze stille maanden rendabel te laten varen. Hij hield de pont aan wal.

De gevolgen waren voelbaar tot ver buiten Millingen, want de veerpont vervoert niet alleen omwonenden, maar is ook onderdeel van het Pieterpad. De stichting achter deze populaire wandelroute verlegde de route noodgedwongen tijdelijk naar een 15 kilometer verder gelegen brug over de Rijn in het Duitse Emmerich. Tegelijkertijd liet ze weten dat de alternatieve route definitief zou worden als de veerdienst bij Millingen vaker 's winters stil zou liggen. Dat idee schoot de plaatselijke ondernemers in het verkeerde keelgat – vooral de horeca vreesde omzetverlies. Pieterpad-wandelaars waren bovendien niet blij met de saaie omweg. Het overleg tussen Kievits en de gemeentes kwam muurvast te zitten. Dat was het moment waarop de vereniging – die onlangs haar naam veranderde in Vrienden van de Veerponten omdat ze zich inzet voor alle veerdiensten – in actie kwam. Voorzitter Eef Meijerman: “Ik vind het ongelooflijk dat het provinciebestuur er niet op sprong. Dat deed niks terwijl de provincie toch verantwoordelijk is voor het wandel- en fietsbeleid.” Mede dankzij de tussenkomst van de Vrienden werd er bemiddeld tussen Bruno Kievits en de betrokken gemeentes, en dit keer was ook de provincie van de partij. Schipper Neijenhuis heeft begrepen dat er sinds kort

Autopont in Vierlingsbeek

voor het eerst positieve geluiden te horen zijn bij de gesprekken en ook Eef Meijerman is optimistisch. Ponteigenaar Kievits houdt de kaken vooralsnog op elkaar. Het gaat hem niet alleen om een vergoeding in de stille wintermaanden, benadrukt hij. Er zijn ook veel extra kosten, want het baggeren bij de aanlegsteigers betaalt Kievits zelf.

Verenfonds

De Vrienden van de Veerponten doen meer dan bemiddelen. Op hun druk bezochte website staat een interactieve kaart van alle veerponten in ons land, “de beste van Nederland”, zegt Meijerman. Voor een luttele 5 euro per jaar kan iedereen die de veerponten een warm hart toedraagt lid worden van de vereniging. Momenteel zijn er tegen de 2.100 leden. Schrikbarend weinig, beaamt Meijerman, gelet op het aantal keren dat er jaarlijks iemand in Nederland met een pont

wordt overgezet. Exacte gegevens ontbreken, maar alleen al in de provincie Gelderland gaat het om 10 miljoen overzetten op jaarbasis. Dat moet beter, vinden Meijerman en zijn bestuur. De Vrienden varen nu een meer activistische koers, vaak in samenwerking met andere partijen zoals de Fietsersbond, Wandelnet en de ANWB. Bij bedreigde veerponten zoals die in Millingen springt de Vereniging bij, legt contact met overheden en zorgt in incidentele gevallen zelfs voor een bescheiden financiële ondersteuning. Meijerman: “Door corona hebben we vertraging opgelopen, maar in 2022 ging onze

eerste interventie van start. Experiment Gelderland, als onderdeel van een Veerpontencoalitie.” De provincie Gelderland, die relatief veel veerponten telt, kent een Verenfonds dat tekorten van niet rendabele veerponten bijpast. Die pot is leeg en de provincie heeft aangekondigd ermee te willen stoppen; veerponten zijn volgens de provincie primair een verantwoordelijkheid van exploitanten en gemeentes. In de aanloop naar de recente Statenverkiezingen kwamen de Vrienden in het geweer voor het behoud van het fonds. “Actievoeren is ook de oorsprong van onze vereniging”, zegt Meijerman, verwijzend naar de acties van →

“Actievoeren is de oorsprong van onze vereniging”

Wandelaars waren niet blij met de saaie omweg

→ oprichtster Meta de Visser uit Ridderkerk, eind jaren 70. Hij vertrouwt erop dat ook de huidige actie in Gelderland succes zal hebben: “Als de partijen zich aan hun toezeggingen houden, dan komt het goed.”

Stijgende kosten

Er liggen echter meer bedreigingen op de loer. Ook de veerponten zuchten onder de stijging van energielasten en loonkosten. “Dan praat je zo over 10 tot 20 procent hogere kosten, terwijl er weinig ruimte is voor het verhogen van de tarieven.” Vooral de grote ‘autoveren’ hebben moeite om de exploitatie sluitend te krijgen: “Veren zijn kwetsbaar in de winterperiode als er weinig tot geen toeristen zijn. Als de kosten stijgen zijn er maar drie opties: de prijs omhoog, minder varen of verdwijnen.”

Veel van de grote veerponten zijn verenigd in de Vereniging Eigenaren en Exploitanten van Overzetveren in Nederland (VEEON) die geleid wordt door Johan van den Boogaard (50), eigenaar van een autopont in het Brabantse Vierlingsbeek. Zijn bedrijf draait goed, zegt hij, maar hij weet dat er collega’s zijn die moeite hebben het hoofd boven water te houden. “Voor veel Gelderse veren is dat Verenfonds enorm belangrijk. Je hebt niet alles in de hand, veel hangt nu eenmaal af van je locatie: is er een brug in de buurt of niet? Willen de mensen wachten en betalen, of rijden ze liever om? Ik kan mijn eigen broek ophouden, maar ik merk wel dat mensen sinds corona meer thuis zijn gaan werken. Het woon-werkverkeer is afgenomen. Gelukkig is er de grote grijze golf op de elektrische fiets. Die compenseert de terugval.”

Groot vaarbewijs

Johan van den Boogaard en Eef Meijerman maken zich ook zorgen om een dreigend personeelstekort. Vooral ‘vrijvarende’ veren die niet aan een kabel naar de overkant getrokken worden, hebben een probleem. Van den Boogaard: “Daar heb je mensen met een groot vaarbewijs voor nodig, en het is moei-

lijk aan zulke schippers te komen. Eigenlijk is een groot vaarbewijs ook een veel te zware eis. Daarom kijken we nu of we een apart, minder zwaar ‘veerbewijs’ in het leven kunnen roepen, maar dat gaat niet makkelijk door Europese regels.”

De pont van Van den Boogaard in Vierlingsbeek zit aan een kabel, dus mag schipper Tom van Mil (45) daar met een klein vaarbewijs de stuurhut in. Voor de verplichte marifoon en radar heeft de voormalige verhuizer een aanvullend examen gedaan. Het varen is hier minder spectaculair dan op de drukke Rijn bij Millingen, maar ook op de Maas is

permanente alertheid geboden op het kruisend vrachtverkeer. Het hele jaar door ziet Van Mil ‘s ochtends en ‘s middags vooral zijn vaste klanten: scholieren en reizigers op weg naar hun werk en terug. Zij zijn blij met de pont, de dichtstbijzijnde brug is kilometers omrijden. In de zomer komen daar de vakantievierders bij.

Mooiste pont van Nederland

Van vergrijzing, stijgende kosten en verdwijnende subsidies heeft de veerpont in het Overijsselse Haerst geen last. Het kleine fiets- en voetveer onder de rook van Zwolle, volgens liefhebbers de mooiste van Nederland, wordt als laatste in ons land met de hand bediend en drijft geheel op de inzet van vrijwilligers. Forenzen en scholieren zijn er hier niet meer, het pontje heeft nu een puur recreatieve functie. Schipper van dienst Arjan Kok (66) vertelt, terwijl hij

Een volle pont in Haerst

Veerponten in Nederland

Nederland telt ongeveer 340 veerponten en pontjes, waarvan er 125 onbemend zijn. Van de 215 ponten met schipper vervoeren er 62 ook auto's. 103 ponten zijn uitsluitend voetveren, 175 vervoeren zowel voetgangers als fietsers. Er zijn inmiddels 47 veren die elektrisch varen, meestal door middel van zonne-energie. Dit jaar komen daar nog 5 pontjes bij.

'Kassa' in Haerst

Pontschipper Tom van Mil in Vierlingsbeek

Pontschipper Arjan Kok in Haerst

het pontje met houten klossen langs een staaldraad naar de overkant trekt, dat vrijwilligers in de rij staan om mee te mogen draaien. Het pontje ligt dan ook op een idyllische plek aan de Overijsselse Vecht, waar je even vergeet dat op 2 kilometer afstand het verkeer over de A28 raast. Zes voetgangers of fietsers kunnen voor 60 cent mee op het pontje dat in onderhoud is bij de gemeente Zwolle maar verder zonder subsidie draait.

De pont, voorzien van een rafelig vlaggetje van de Vrienden van de Voetveren, werd lang gedreven door de vorig jaar overleden Jacob Versteegh. Met het klimmen van de jaren kreeg de veerbaas steeds meer hulp van vrijwilligers, die de pont na zijn dood hebben overgenomen. Versteegh's weduwe Bes woont nog steeds naast het veer en vertelt op een bankje bij de pont met warmte en liefde over de geschiedenis van de plek, waar al eeuwen een veerpont vaart. Ze is blij dat het veer er nog is.

Bloemetje uit de fooienpot

Veerponten verbinden niet alleen twee oevers, maar kunnen ook sociale banden versterken. In het Limburgse Blitterswijk houden sinds 2002 vijftien schippers gezamenlijk de veerpont naar Wellerloo in de vaart. Hun schip hebben ze ‘gewoon’ aangeschaft met een hypotheek van de Rabobank. Kobus heet de pont, naar de laatste schipper die hier in de vorige eeuw nog klanten met een roeiboot overzette. Op de Dag van de Arbeid heeft de 75-jarige Hans Schallmaier het roer in handen: “We hebben geen subsidie en doen alles zelf, ook het onderhoud.” Animo om mee te doen is er volop: vertrekt

“We hebben geen subsidie en doen alles zelf, ook het onderhoud”

er een vrijwilliger, bijvoorbeeld omdat diens maximum leeftijd van 80 jaar is bereikt, dan staan er direct opvolgers klaar. De gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers – en ook van de leden van de vereniging – is hoog. Vergaderingen, gezamenlijke uitstapjes en een jaarlijks ontbijt zorgen voor samenhang en gezelligheid. En de echtgenotes van de vrijwilligers krijgen op hun verjaardag een bloemetje uit de fooienpot. Maar, zegt Schallmaier, het is vooral leuk werk: “Het verveelt nooit, elke dag is anders: andere mensen, andere schepen, andere fietsen.”

Obstakels voor vergroening

In tegenstelling tot het nostalgische handbediende pontje bij Zwolle wordt de Kobus in Blitterswijk net als veel andere veerponten aangedreven door een ronkende dieselmotor. Dat gaat slecht samen met het milieuvriendelijke imago. Schallmaier: “Collega’s verderop varen op zonnestroom, maar voor die overstap hebben we niet zomaar geld.” Vrienden van de Veerponten is een warm voorstander van vergroening en verduurzaming, maar ziet eveneens de obstakels. Eef Meijerman: “Je wordt niet rijk als pontbaas en de kosten stijgen. Bij grote ponten kun je niet toe met zonnepanelen, je kunt niet het risico lopen dat je bij gebrek aan zon te weinig stroom hebt en opeens mid-

den in de rivier blijft liggen. Dan heb je ook walstroom nodig, een voorziening op de oever.” Het Rijk moet een voorzet geven, vindt Meijerman: “Vergroening vereist een meerjarenplanning van de landelijke overheid.” Daarvoor is een betere landelijke lobby nodig, vandaar dat de Vrienden ook landelijk actiever worden. Binnenkort schuift de Vereniging aan bij een overleg met Rijkswaterstaat: “Daar is een clubje dat het aantal fietskilometers in 8 jaar tijd met 50 procent wil verhogen.”

Ook Johan van den Boogaard wil zijn autopont in Vierlingsbeek wel vergroenen, maar dat zit er voorlopig niet in. “Ik heb laatst zitten rekenen wat het me gaat kosten als ik elektrisch zou gaan varen. Dan spreek je al snel over een investering van 3 tot 3,5 ton. Zonder subsidie ga ik daar niet aan beginnen, want mijn omzet gaat er niet opeens van omhoog. Maar elke veerpont is op zich natuurlijk al een vergroening, ze voorkomen dat mensen om moeten rijden.” □

“Gelukkig is er de grote grijze golf op de elektrische fiets”

Zeedonderpadden en klokjesdikpootbijen

Bij de Groene Camera ligt de focus op mooie dingen dicht bij huis: de inzendingen voor de natuurfotowedstrijd zijn allemaal genomen in Nederland en België. De expositie met de zeventig beste foto's is nu te zien in Museon-Omniversum. Tekst **Esmee de Gooyer**

Natuurfotografie kan een belangrijke rol spelen bij het besef dat natuur mooi en bijzonder is, vinden de organisatoren. Iets waar we met respect mee om moeten gaan, en dat geldt ook voor de natuur om de hoek. Bovendien is het speelveld voor fotografen zo ook mooi gelijk: er hoeven geen verre reizen ondernomen te worden om de meest bijzondere landschappen of dieren vast te leggen.

De wedstrijd telt zeven categorieën: abstract, zwart-wit, landschappen, vogels, geleedpotigen en ongewervelden, planten en paddenstoelen en zoogdieren, reptielen en amfibieën. Uit de winnaars wordt de natuurfoto van het jaar gekozen. Daarnaast is er nog de categorie series, de winnaar daarvan mag

zich natuurfotograaf van het jaar noemen, én er is een prijs voor natuurtalent van het jaar, voor de beste foto gemaakt door jongeren onder de 18 jaar. Er waren ruim 5 duizend inzendingen dit jaar.

Wat legden de winnaars zoal vast? Het leven van scholeksters, een zevenstippelig lieveheersbeestje, de vin van een zeedonderpad, twee in een geranium slapende klokjesdikpootbijen en nog veel meer. De expositie van de winnende foto's, de runners-up en de eervolle vermeldingen – in totaal zo'n zeventig foto's – is te zien in Museon-Omniversum in Den Haag.

De natuurfotowedstrijd Groene Camera is een initiatief van Natuurfotografie Magazine en PiXFactory.

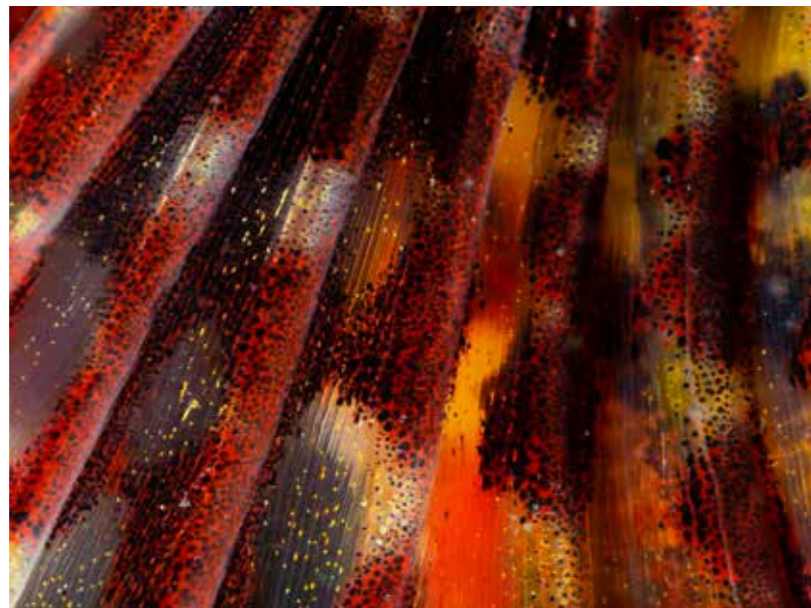
Siegfried Woldhek, winnaar categorie zwart-wit (Wolvega, Friesland)

"In de weilanden ten westen van Wolvega liep een roerdomp die vanuit de auto prima was te observeren. Hij reageerde op een overvliegende bruine kiekendief door zijn hals te strekken en de veren heel breed uit te zetten. Even later dook hij in een rietkraagje en maakte zich daar juist heel smal."

↑ **Anja Brouwer**, winnaar categorie series en natuurfoto van het jaar (Friesland)
 "Vanaf het broedseizoen 2021 ben ik gestart met het volgen van scholeksters: op het strand, boerenland, wad en de pier van Holwerd. Op deze laatste locatie broeden ze langs de weg, gevaarlijk, maar ze zitten ze wel héél dicht bij het voedsel. Met mijn foto's wil ik je meenemen in het leven van scholeksters op de Wadden: ze vertellen een verhaal over leven en overleven. Ik ben veel op pad geweest met de weidevogelbeschermers. Ik was erbij met stokjes zetten (bij nesten zodat boeren eromheen kunnen werken - red.), eieren en vogels wegen en meten, jongen ringen, maaien, enzovoort. Het hele proces heb ik gevolgd en nu mag ik een selectie van mijn foto's laten zien in het jaar van de scholekster!"

↑ **René Weterings**, runner-up categorie abstract (Grevelingenmeer, Zeeland)
 "Winter is de paaitijd voor de zeedonderpadden, dat maakt ze voor duikers vrij eenvoudig te vinden. De mannetjes bewaken wekenlang het nest, vanaf het moment dat het vrouwtje de eitjes legt en daarna met de noorderzon vertrekt. Deze mooie vissen laten zich daardoor goed benaderen, zo kon ik een macro-opname maken van een borstvin. De prachtige details worden hierdoor zichtbaar."

← **Franka Slothouber**, runner-up categorie landschappen (provincie Flevoland)
 "Ik maakte deze dronefoto boven een stukje jong bos. Het rechte lijnenpatroon wordt onderbroken door zeven cirkelvormige bosvakken, waarvan dit er een is. Sinds ik mijn drone heb, bestudeer ik regelmatig Google Maps om interessante stukjes landschap te vinden waarboven je in Nederland mag vliegen."

↓ **Friso Swinkel**, runner-up categorie zoogdieren, reptielen en amfibieën (Vledder, Drenthe)
 "Bruine ratten zijn voornamelijk 's nachts actief. Ze voelen zich in veel soorten leefomgevingen thuis en zijn niet bang voor water. Deze bruine rat liet zich in de nacht af en toe zien en waagde zich in het water om een verdronken nachtvlinder te pakken. De rat bewoog zich razendsnel en was moeilijk vast te leggen in de donkere omgeving."

← **Joris Vegter**, winnaar categorie geleedpotigen en insecten en natuurfoto van het jaar (Kardinge, Groningen)
 "Vlakbij mijn huis in natuurgebied Kardinge vond ik deze twee vredig slapende klokjesdikpootbijen in een geranium. Om het gehele plaatje zo gedetailleerd mogelijk in beeld te krijgen, heb ik een focusstapel van tien foto's gemaakt waarbij ik gebruik heb gemaakt van een reportageflitser met diffuser (die het licht van de flitser verzacht en verspreidt - red.). De bijen zijn verder blijven slapen en ik heb met een warm gevoel van binnen mijn weg vervolgd. Wat is de natuur toch geweldig, hoe klein ook!"

Een golf van klimaatactivisme verspreidt zich over Europa. Veel – vooral jonge – actievoerders hebben hetzelfde doel: een einde maken aan de fossiele status quo. Weten zij ook resultaat te boeken? En wat motiveert hen om door te gaan?

Tekst **Clara Thompson, Daniel Harper en Hylkje Kroon**

“Sta je aan onze kant of niet?”

Op een grijze dag in november 2022 loopt Elena met een groepje medestudenten het hoofdgebouw van de Universiteit van Barcelona binnen. Ze hebben tenten, slaapzakken en andere kampeerspullen bij zich. Een aantal van hen draagt een spandoek.

De studenten zijn onderdeel van een club klimaatactivisten die zichzelf End Fossil Barcelona noemt. Ze zijn van plan om de gebouwen van de universiteit te bezetten tot het bestuur instemt met hun eisen. Ze willen dat de universiteit haar banden met oliebedrijven verbreekt en niet langer zaken doet met banken die investeren in fossiele brandstoffen. Én er moet een nieuw, voor alle studenten verplicht, vak komen over de gevolgen van klimaatverandering voor mens en natuur. Na een week en talloze onderhandelingen krijgen de actievoerders deels hun zin.

Het verplichte vak over klimaatverandering komt er. En na aanhoudende druk verbreekt de universiteit zelfs een deel van haar banden met het Spaanse oliebedrijf Repsol.

Protestgolf

De succesvolle actie maakt deel uit van een golf van klimaatprotest in heel Europa.

Demonstratie van End Fossil Barcelona

Foto: End Fossil BCN

Groepen als Ende Gelände, Extinction Rebellion (XR) en Just Stop Oil gebruiken nieuwe, radicale tactieken om aandacht te vragen voor de klimaatcrisis en de status quo te doorbreken. De acties bereiken lang niet altijd hun officiële doel: een groot deel eindigt niet in onderhandelingen, maar in arrestaties.

Toch blijven de activisten terugkomen, veelal – zoals bij de XR-blokkade van de A12 in Den Haag – in steeds grotere getale. Wat motiveert deze nieuwe generatie klimaatac-

tivisten? Wat proberen ze te bereiken, en wat levert het op? Om die vragen te beantwoorden, deed een team van jonge journalisten de afgelopen maanden onderzoek naar klimaatactivisten in drie verschillende Europese landen. Dit is wat ze tegenkwamen.

Musea poetsen

In augustus 2022, twee maanden voor de bezetting in Barcelona, staat de 55-jarige Nederlandse actieste Conny Darwinkel op het plein voor de ingang van het Drents

Foto: Daniel Harper

Elena van End Fossil Barcelona

In Spanje eisten studenten een verplicht vak over klimaatverandering

Museum in Assen. Met haar lokale *chapter* van XR voert Darwinkel een kunstvoorstelling op en deelt ze folders uit. De activisten protesteren tegen de hoofdsponsor van het museum. Dat is de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM), de joint venture van Shell en ExxonMobil die verantwoordelijk is voor de gaswinning in Drenthe en Groningen. XR roept het museum op om zijn banden met de fossiele industrie te verbreken. Maar hoewel er sinds augustus nog twee protestacties zijn geweest, is de vriendschap

tussen de NAM en het museum nog niet bekoeld.

Toch twijfelt Darwinkel niet aan het nut van de acties. Volgens haar moeten deze worden gezien als onderdeel van een groter geheel: “We verwachten echt niet dat we binnen 1 of 2 jaar bereiken wat we willen. We zijn erop voorbereid om een lange periode actie te voeren. Ons doel is schuren, totdat het museum stopt met het faciliteren van deze *artwashing*.”

Wie met activisme iets wil bereiken, moet geduld hebben, zegt Lauran Duncan. Ze is hoogleraar aan het Smith College in de VS en gespecialiseerd in de psychologie van collectieve actie. Duncan: “Protesten en acties zijn vaak al lang aan de gang, en dan wordt er plots een kantelpunt bereikt. Het gaat bij zo’n actie dus voor een groot deel om timing. Dat je op het juiste moment, met de juiste actie, op de juiste plaats bent.”

We hoorden niks

Toen ze begonnen met de actie bij het Drents Museum was er weinig zicht op resultaat, zegt Darwinkel. “In januari 2021 hebben we eerst een brief gestuurd en het museum gevraagd om te stoppen met deze sponsoring. Naar aanleiding van deze brief zijn we voor een gesprek uitgenodigd. De boodschap was dat ze onze kritiek zouden meenemen en dat we nog van ze zouden horen. Maar we hoorden niks.” Daarom besloot de groep om een eerste, laagdrempelige actie op te zetten: de kunstvoorstelling op het plein. Darwinkel: “Behalve een omwenteling in het museum teweegbrengen, wilden we ook een soort ‘volume’ opbouwen: aandacht creëren bij mensen die met onze acties mee konden doen. We hadden van tevoren ook een persbericht gestuurd naar media om aandacht te genereren. Dat werkte.”

Dankzij het succes van de landelijke protesten (denk aan de A12-blokkades in Den Haag) merkt Darwinkel dat de media ook belangstelling krijgen voor acties op lokaal niveau. Volgens Darwinkels mede-actievoerders zijn de lokale afdelingen sterk gegroeid: XR Drenthe schrijft de laatste maanden tientallen nieuwe leden bij.

Ook kunnen de activisten hoop putten uit het feit dat soortgelijke protesten bij andere musea wel degelijk resultaat hebben gehad. Zo hebben het Van Gogh Museum, NEMO Science Museum en Naturalis Biodiversity Center allemaal hun banden met de fossiele industrie verbroken. Naturalis, dat Shell als hoofdsponsor had, zei tegen dagblad Trouw dat de protesten van XR “zeker een rol hebben gespeeld” bij de keuze om afscheid te nemen van het oliebedrijf.

Eco-sabotage

Maar is het genoeg? Volgens de Zweedse eco-loog Andreas Malm, bekend van zijn boek →

→ *How to Blow Up a Pipeline* (Nederlandse titel: *Eco-sabotage*), volstaan symbolische protestacties niet. Sterker nog, in een recent interview met *The Guardian* zegt Malm dat groepen met een absoluut geloof in geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid uiteindelijk juist ongevaarlijk worden. Volgens Malm is in het westen privébezit tot heiligdom verklaard. En dat is een probleem, want de fossiele industrie heeft niets te vrezen van actievoerders die niet bereid zijn om het fossiele kapitaal te beschadigen of te saboteren. Het gevolg: hoewel de klimaatbeweging de afgelopen 5 jaar tienduizenden mensen op de been bracht, breken fossiele investeringen en CO₂-uitstoot ieder jaar nieuwe records.

Klimaatextremisten

In september 2022, 700 kilometer ten zuidoosten van Drenthe, bezet Ava (een schuilnaam) samen met veertig collega-activisten een bruinkoolmijn en kolencentrale in de buurt van de Duitse stad Cottbus. De activisten ketenen zich vast aan de lopende band van de mijn en nemen videoboodschappen op waarin ze wijzen op alternatieven als zon en wind. Ava en haar mede-activist Ralph (ook een schuilnaam) worden opgepakt door de politie en zitten uiteindelijk drie maanden in de cel.

Als ze vrijkomen, blijkt hun boodschap aan dovemansoren gericht: in de media is een storm van kritiek op hun actiemethode ontstaan. Michael Stübgen, de minister van Binnenlandse Zaken van de deelstaat Brandenburg, noemt de actievoerders “klimaatextremisten” en roept op om ze zwaar te straffen. Ook een lokale politicus van de linkse partij Die Linke zet in een reactie op onze vragen zijn vraagtekens bij de actie. “In een democratische samenleving moeten we mensen – ook lokaal – winnen voor klimaatbescherming”, schrijft hij. “Ik twijfel of de nu gekozen vorm van het protest daarbij helpt.” Het lijkt

Ava allemaal weinig te doen. “Het was nooit ons doel om populair te worden”, zegt ze. De actie heeft ertoe geleid dat verschillende politici zich publiekelijk over de zaak hebben uitgelaten; volgens Ava zit daar de winst.

Het is een opvatting die aansluit bij de visie van de Vlaamse socioloog Ruud Wouters. In een interview met de Universiteit van Tilburg merkt hij op dat protesten zoals de A12-blokkade het publieke debat aanjagen. Ook zorgt het protest volgens Wouters voor helderheid, omdat het politieke partijen dwingt stelling te nemen. “Eigenlijk is protest een oproep naar andere actoren in de samenleving: sta je aan onze kant of niet?”

Banenvraagstuk

Maar voor de inwoners van Cottbus is de situatie niet zo zwart-wit. De stad is gelegen in het voormalige Oost-Duitsland, een relatief arme regio waar kolenmijnbouw van oudsher een belangrijke bron van werkgelegenheid vormt. In 2016 werken in deze regio meer dan 13 duizend mensen direct of indirect voor de bruinkoolindustrie. Velen van hen zijn bang dat ze door de energietransitie geen werk meer zullen hebben, een angst die wordt gevoed door het feit dat Oost-Duitsland na de hereniging jarenlang politiek is verwaarloosd. “Er is gewoon geen perspectief op wat er na kolen komt”, zegt Maria (pseudoniem), die in de binnenstad een kapsalon runt. Klimaatactie is volgens haar broodnodig, maar ze vindt het niet eerlijk dat de klimaatactivisten oproepen tot sluiting van de kolencentrales zonder daar een duidelijk alternatief tegenover te zetten.

Wanneer Ava en Ralph met dit perspectief worden geconfronteerd, reageren ze bedachtzaam. Hij staat nog steeds achter zijn gekozen methode, zegt Ralph, maar geeft toe dat hij en zijn collega-klimaatactivisten op dit gebied een blinde vlek hebben. Bij een volgend protest zou hij meer aandacht vra-

Demonstratie van Extinction Rebellion bij het Drents Museum

Foto: Extinction Rebellion

gen voor het banenvraagstuk: er moet meer werk in de regio komen en omscholing moet makkelijker worden. Want de klimaatcrisis kan alleen opgelost worden vanuit het principe van sociale rechtvaardigheid, beaamt Ralph.

Ruimte in het publieke debat

Het echte doel van de activisten was ook niet om de kolencentrale per direct te sluiten, zegt Ava. Hun protest was onderdeel van een poging om de regio minder afhankelijk te maken van de fossiele industrie, met als uiteindelijke doel dat Duitsland zich houdt aan de afspraken van het akkoord van Parijs. Met hun acties hopen Ava en haar collega's het onderwerp op de agenda te zetten, zodat ngo's als BUND (Friends of the Earth Germany, een partnerorganisatie van Milieudefensie) met politici aan tafel kunnen zitten om het over oplossingen te hebben.

Ava: “In de klimaatbeweging moet iedereen de rol vinden die het beste bij hen past. Wij zijn jong en hebben er de puf nog voor, dus voor ons paste het op dat moment het beste om de kolencentrale te bezetten.” Ralph vervolgt: “Wat we hebben bereikt, is dat er nu aandacht is voor het probleem. We hebben ruimte gemaakt in het publieke debat om het over de klimaatcrisis te hebben. En we hebben ervoor gezorgd dat jonge mensen dit protest kunnen zien en denken: ‘Deze mensen voeren actie voor de planeet, misschien kan ik hetzelfde doen.’”

“Protesten verstoren, irriteren en zijn soms vervelend”, zegt Simon Teune, een socioloog die aan de Vrije Universiteit Berlijn onderzoek doet naar protestbewegingen. “Het gaat er niet om dat iedereen tevreden is, maar om de vinger op de zere plek te leggen.” Volgens Teune staan ontwrichtende acties niet op zichzelf. “Ze werken in combinatie met inzet op andere plaatsen: onderwijs, grote demonstraties, voorstellen hoe het anders kan.”

Overwinningen zijn nodig

En soms helpt een succesje gewoon om de moed erin te houden. Elena en haar mede-activisten in Barcelona zijn inmiddels bezig met de volgende stappen. Ze willen meer acties organiseren bij hun eigen universiteit, maar proberen ook studenten van andere onderwijsinstellingen te mobiliseren om hetzelfde te doen. Inmiddels is er ook in Nederland een protestgolf waarbij universiteiten bezet worden. “Sociale bewegingen hebben overwinningen nodig om hun strijd kracht bij te zetten”, zegt een van de studenten. “Dit was een relatief grote, in ieder geval groot genoeg om de beweging voor klimaatrechtvaardigheid nieuw leven in te blazen.” Elena vult aan: “Nu gaan we opschalen.” □

Dit verhaal is gemaakt door een groep jonge journalisten uit heel Europa, met steun van Journalismfund Europe. Het werd oorspronkelijk in het Engels gepubliceerd als vierdelige serie op [TEMAMAGAZINE.COM](https://www.temamagazine.com).

Lawrence Cheuk vraagt zich af: wordt het niet eens tijd om de jongeren van nu een onbezorgde jeugd terug te geven?

Volwassenen: het is nu aan jullie

Een pandemie, economische crisis, wooncrisis, klimaatcrisis, energiecrisis en torenhoge inflatie. De jongeren krijgen alles tegelijkertijd op hun bordje. Dan is het moeilijk om hoop te houden voor de toekomst. We kunnen niet meer uitgaan van eindeloze economische groei en welvaart, en een diploma is geen garantie meer voor een zorgeloos leven en een zorgeloos pensioen. Het is dan ook niet gek dat jongeren steeds meer de verantwoordelijkheid voelen om actief te worden voor een betere wereld, voor een ander economisch en politiek systeem. Bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties springen maar al te graag in op deze groeiende groep jonge vrijwilligers en toekomstige werknemers. Ze organiseren evenementen, richten een jongerenraad op, stellen jongerenambassadeurs aan of nodigen hen uit voor een speciale jongerenacademie.

Het is begrijpelijk. Jongeren zijn de toekomst. En ze zijn nu eenmaal idealistischer dan de oudere generaties en minder gebonden aan heersende sociale, politieke en financiële normen. Maar langzamerhand zie ik de nadelige effecten van jongerenparticipatie. Naast het feit dat genoeg partijen zich schuldig maken aan *youthwashing* – jongeren erbij betrekken om hun imago op te vrolijken, legitimiteit te creëren, zonder dat de jongeren échte invloed hebben op het resultaat – zie ik ook dat de jongeren uitgebuit worden. Een steeds grotere groep heeft last van angststoornissen, prestatiedruk, burn-outs en andere klachten.

Linde Nieman – neuropsycholoog en oud-voorzitter van de Jonge Klimaatbeweging – zei ooit tijdens een training die ik volgde: omdat de missie waarvoor je je inzet zoveel groter is dan jijzelf, is het makkelijker om over je eigen grenzen heen te gaan. Ik zie dat steeds vaker gebeuren. Dat is niet gek: jongeren vragen zich af wie dan die extra stap zet, als ze het zelf niet eens doen. Ze voelen het gewicht van de hele missie op hun schouders. Na elf verschillende jongerenfuncties te hebben bekleed in 8 jaar, kan ik daarover meepraten. Ik had het gevoel dat ik het verschil móest maken. Ik was uitgeput na die periode, helemaal klaar. Met een torenhoge studieschuld en studievertraging als bijvangst. Pas na een periode van rust kan ik me stukje bij beetje weer inzetten voor een betere wereld. Ook omdat ik nu duidelijke grenzen stel om mijn gezondheid te beschermen. Wanneer ik jongeren in de klimaatbeweging spreek, druk ik hun op het hart dat hun gezondheid het allerbelangrijkste is. Het wordt tijd dat de volwassenen aan het werk gaan om een betere wereld creëren, dat die eens de extra stap zetten, zodat de kinderen en jongeren niet meer uitgebuit worden en weer een zorgeloze jeugd kunnen beleven.

Lawrence Cheuk was jarenlang actief als jongere klimaatactivist. Hij was voorzitter van JMA – nu Milieudefensie Jong – en lid van het Europees jongerenbestuur. Hij zet zich in voor een rechtvaardig klimaatbeleid, inclusiviteit en antiracisme.

Illustratie: Pépé Smit

“Het was nooit ons doel om populair te worden”

De meer-dan-menselijke wereld

Nu ChatGPT en andere vormen van kunstmatige intelligentie in snel tempo ons leven binnendringen, rijzen ook de zorgen. Misbruik dreigt, en – wie weet – misschien gaan intelligente computersystemen en robots ons ooit overheersen.

Hoe moeten we hiermee omgaan?

In wat voor wereld zijn we nu beland?

En ook: wat kunnen we leren van andere vormen van intelligentie en identiteit?

Dit zijn de vragen waar de filosoof, technoloog, schrijver en kunstenaar James Bridle zich mee bezig houdt.

In zijn boek *Manieren van zijn* neemt Bridle een radicaal, verfrissend standpunt in. Er zijn veel vormen van intelligentie, stelt hij vast, en vaak zijn die heel anders dan wat wij mensen gewoonlijk als intelligentie zien. Dat geldt zowel voor verschillende varianten van kunstmatige intelligentie, als voor de vaak meest wonderbaarlijke vormen van intelligentie die we bij planten, dieren en natuurlijke systemen kunnen zien. Bij de manier waarop bomen met elkaar communiceren, bijvoorbeeld. Of bij de manier waarop dieren aardbevingen voorspellen. Het ene voorbeeld is nog mooier dan het andere.

De auteur schetst een waaier van allerlei verschillende ‘manieren van zijn’, en laat vervolgens zien hoe al deze manieren met elkaar verstrengeld zijn. Alles hangt met alles samen. Dat is op zich geen nieuws. Maar toch... Als je er goed bij stil staat – en die verstrengeling écht serieus neemt – besef je dat het onze hele manier van denken op zijn kop zet.

“Dat is ook verstrengeling: het gegeven dat alles in de meer-dan-menselijke wereld verband houdt met alles, en dat er geen hiërarchieën zijn; geen ‘hogere’ of ‘lager’. Niets is méér of minder geëvolueerd. Alles is intelligent. Wat nu?”

Die vraag is niet vrijblijvend. Alleen al de snelheid waarmee natuur vernietigd wordt, maakt duidelijk dat we anders met onze omgeving moeten omgaan.

Maar hoe? *“Hoe kunnen we onze samenlevingen hervormen om rechtvaardiger met elkaar en de niet-menselijke wereld om te gaan?”* Het begint bij kijken, leren en begrijpen. Bij de acceptatie van het feit dat niet alles om mensen draait. Dat we niet ‘hogere’, ‘slimmer’ of ‘beter’ zijn dan andere levensvormen, maar met hen verstrengeld zijn in één vitaal, complex geheel.

“Onze overleving is afhankelijk van ons vermogen om een nieuw verdrag te sluiten met de meer-dan-menselijke wereld waarin we de intelligentie en het aangeboren ‘zijn’ van alle dingen – dier, plant of machine – niet zien als bewijs van onze eigen superioriteit, maar als een aanwijzing van onze ultieme onderlinge afhankelijkheid en een dringende oproep tot nederigheid en zorg.”

Thomas van Slobbe

Manieren van zijn; voorbij de menselijke intelligentie James Bridle. Uitgeverij Volt, 2023. ISBN: 9789021423494, 424 pagina's, paperback. Prijs € 29,99.

PUBLICATIES

Alles moet anders

Sander Turnhout laat zien wat er nodig is om een toekomst voor de natuur en onszelf veilig te stellen en de biodiversiteitscrisis te keren. Om de stikstofcrisis het hoofd te bieden, hebben we een andere vorm van natuurbeheer en landbouw nodig, maar daarom óók andere verdienmodellen, een andere economie, andere culturele opvattingen. Turnhout, die werkt bij SoortenNL en Radboud Healthy Landscap, komt ook met praktische tips, want hij wil zo veel mogelijk mensen meekrijgen.

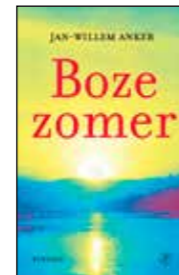

Dan staat het gras als liefde: een toekomst voor natuur in Nederland.

Sander Turnhout. Uitgeverij Noordboek, mei 2023. ISBN 9789464710786. 176 pagina's, paperback. Prijs €19,90.

Leven in de chaos

Dit verhaal speelt zich af in de nabije toekomst, waarin Nederland de gevolgen van klimaatverandering flink voelt. Ongekende droogte met een politieke en maatschappelijke crisis tot gevolg.

Het verhaal volgt een sceptische journalist terwijl hij betrokken raakt bij een kleine groep linkse klimaatactivisten, waaronder zijn ex. Anker wil de lezer laten bedenken: hoe leef je als het land op chaos afstevent?

Boze Zomer. Jan-Willem Anker. De Arbeiderspers, april 2023. ISBN 9789029547451. 192 pagina's, paperback. Prijs €20,99.

Duurzaam als een vogel

Hoe kunnen we net als vogels zuiniger omgaan met energie, leven zonder afval en onszelf beschermen tegen hitte, vocht en ziektemakers? Dat wil Annemarit van Broekhoven ons laten zien met dit boek over *biomimicry*, oftewel: hoe we als mens van de natuur kunnen leren – in dit geval van vogels – en dat toepassen op onze eigen uitdagingen. Wat heeft een vogelnestje bijvoorbeeld te maken met vloerverwarming, en een ei met een pleister?

De bionische vogel. Vogels als inspiratiebron voor duurzame oplossingen.

Annemarit van Broekhoven met illustraties van Margot Westermann. KNNV Uitgeverij, mei 2023. ISBN 9789050118910. 192 pagina's, hardcover. Prijs € 22,95.

Paul Beuk (58)

Is: conservator biologie bij het Natuurhistorisch Museum Maastricht
Missie: kennis van vliegen en muggen vergroten

Je houdt een totaaloverzicht van Nederlandse vliegen- en muggensoorten bij. Waarom?

“Omdat je pas weet hoe het met ze gaat, als je een goede nulmeting hebt. Van grotere dieren hebben we die wel, maar van vliegen en muggen niet, omdat er zo weinig mensen mee bezig zijn. En er zijn werkelijk overal vliegen- en muggensoorten, ook op plekken waar je ze niet verwacht, zoals in de bodem. We vinden regelmatig nieuwe soorten in natuurgebieden, zoals de bochelvlieg, een parasiet van reuzenmieren, die in Nederland zeldzaam is. Maar ook in het centrum van Maastricht, waar ik werk, vind ik nieuwe soorten. Onze teller staat inmiddels op bijna 5.500.”

Het gaat slecht met de insecten. Zijn er nog steeds overal vliegen en muggen?

“Het aantal zweefvliegen gaat achteruit, maar van de meeste vliegsoorten weten we het niet zo goed, simpelweg omdat we nog niet lang genoeg monitoren. De veerkracht van het ecosysteem neemt echter wel af, dus de kwetsbaarheid van vliegen- en muggensoorten wordt groter. Zie het als een Jenga-toren: iedere keer als er een blokje wordt weggehaald, raakt de toren instabieler, tot hij instort. Weliswaar weten we van veel insecten nog niet precies wát hun rol in het ecosysteem is, maar dát elk insect een eigen rol heeft, staat vast. De huisvlieglarven eten bijvoorbeeld rottend materiaal. Wat ze uitpoepen wordt gegeten door aaltjes die nutriënten in de bodem brengen, zodat planten die uiteindelijk weer kunnen opnemen.”

Gaat er ook iets goed?

“Gelukkig laten insecten zich niet zo makkelijk beperken door ons. Op elk plekje leeft wel iets. Dat leven zal er altijd blijven, alleen anders en minder dan we nu gewend zijn.”

“Ik vind zelfs nu nog nieuwe soorten, gewoon in het centrum van Maastricht”

Wil je ook een leefbare
aarde voor iedereen?

Doe een Toegift.

Iedereen maakt zich in zijn leven wel ergens sterk voor. Gewoon omdat we dat belangrijk vinden. Maar wat als je er zelf niet meer bent? Met een toegift kun je nog één keer opkomen voor de dingen die jij belangrijk vindt. Geef een schone, gezonde en eerlijke wereld door aan de mensen om wie je geeft.

Waarom wij nalaten aan Milieudefensie

Voor ons is het altijd belangrijk geweest wat er in de wereld gebeurt. Hoe kan het beter? En wat kunnen wij er aan bijdragen?

Sinds de jaren 80 zijn we lid van Milieudefensie. Al voordat we kinderen kregen, hebben we Milieudefensie opgenomen in ons testament. Onze kinderen vinden het prima dat dat zo gebleven is.

Het verhaal over eerlijk omschakelen spreekt ons erg aan. Het is nog een hele uitdaging om ervoor te zorgen dat duurzaamheid betaalbaar is voor iedereen.

Milieudefensie laat echt zien dat het anders kan.

Veel mensen voelen zich machteloos; wat kan ik doen in mijn eentje? We vinden het belangrijk dat Milieudefensie voldoende middelen heeft. Dat moet wel van mensen komen. In een vereniging doet ieder wat ie kan. De een geeft tijd, de ander geld.

Klimaatverandering moet je in samenhang bekijken. Door na te laten aan Milieudefensie vergroten we de kans dat iedereen een goed leven op deze aarde heeft.

► Wil je meer weten over
nalaten aan Milieudefensie?

Vraag de brochure aan en ga
in gesprek met Esther Martens.
nalaten@milieudefensie.nl of bel 020 5507 424

milieudefensie.nl/nalaten

Marc en Arnie zijn al
sinds de jaren 80 lid en
steunen ons met een Toegift

Toekomstige tuinbonen

Als het even meezit, staan op mijn juniverjaardag de eerste tuinbonen van het seizoen op tafel. Een primeurrekkernij, met die heerlijke karakteristieke malse, subtiel groen-aardse smaak. Tuinboonplanten voelen zich sinds vele eeuwen thuis in ons frisse klimaat. Ze produceren hun eigen antivries, zodat nachtvorst ze niet deert en ze al vroeg in het jaar gezaaid kunnen worden. Sommige eters liepen in hun jeugd een tuinboontrauma op. Dan werden de bonen veel te groot en dik gegeten en smaakten ze stug, taai en bitter. Dus: de boontjes niet te groot laten worden. Mocht dat toch zijn gebeurd, dan kun je ze 'dubbel doppen', oftewel het velletje van de boontjes peuteren, maar dat is een fikse klus. Ook het enkelvoudige doppen kan best wat werk zijn, denkend aan de vuilniszakken vol die mijn broertje en ik thuis geacht werden te helpen verwerken. Fascinerend vond ik toen al dat in die forse, vlezige peul de lichtgroene tuinboontjes als baby'tjes op een rij in een zacht wit donzig bedje lagen.

Hummus van gedroogde tuinbonen van eigen bodem, kan dat?

Tuinbonen zijn van zichzelf lekker zat. Maar twee leuke voedseltrends hebben mijn vermoeden van nieuwe culinaire potentie aangewakkerd: de eiwittransitie - minder dierlijke, meer plantaardige eiwitten - en het fermenteren. Dankzij Ottolenghi en het veganisme hebben wij allen de kikkererwt leren waarderen, maar het jammere van deze peulvrucht is dat die niet in onze contreien groeit en dus moet worden geïmporteerd. Kunnen we zoiets als hummus niet met verse tuinbonen maken? Jazeker, dat kan prima. Maar kan het net als met kikkererwten ook met gedroogde en vervolgens geweekte tuinbonen, zodat je ook in de winter bent voorzien? Dat zou moeten kunnen. Na wat digitaal zoekwerk bleek dat je voor gedroogde tuinbonen ze juist wél groot moet laten groeien. Aldus liet ik bij wijze van experiment een rijtje tuinbonen in de moestuin staan. 'Pluk de peulen wanneer ze zwart beginnen te kleuren.' Beteuterd zag ik na terugkomst van vakantie dat de naar zwart neigende peulen vooral uit boonvormige gaten bestonden. Vermoedelijk leeggepikt door de vraatzuchtige Vlaamse gaaien uit het naburige bos. Experiment nog niet geslaagd. Tips welkom. Mochten volgende pogingen lukken, dan liggen legio andere verwerkingen in het verschiep. Zou je bijvoorbeeld de sojabonen voor sojasaus kunnen vervangen door onze eigen tuinbonen van koude grond te fermenteren? Eerst nog maar eens een primeurstuinbonenmaal.

Michiel Bussink is onder andere journalist, schrijver, notenteler, moestuinder en wildplukker. Zie michielbussink.nl.

Couscous met munt en tuinbonen

- 300 gram couscous
- 1 kilo tuinbonen in de peul
- (zonnebloem)olie of boter
- 1 rode puntpaprika
- 1 teentje knoflook
- scheut witte wijn (of water)
- 1 komkommer
- 4 lente-uien of een sjalotje
- 2 eetlepels citroensap
- handvol verse muntblaadjes
- paar takjes peterselie
- handvol zonnebloempitten of 200 gram jonge (harde) geitenkaas
- zout en peper

Gaar de couscous. Verhit in een flinke pan de olie of boter, roer er de gedopte tuinbonen, de schoongemaakte en in stukjes gesneden paprika, de fijngehakte knoflookteen en een snuf zout door. Laat kort pruttelen, doe er een scheut witte wijn (of water) bij, deksel op de pan en zo'n 5 minuten zachtjes stoven. Proef of de tuinbonen gaar zijn. Roer de gare couscous er door, de in blokjes gesneden komkommer, de gesnipperde lente-uitjes of het sjalotje en de fijngehakte munt en peterselie. Vervolgens de (in een koekenpan geroosterde) zonnebloempitten of de in kleine blokjes gesneden geitenkaas. Breng op smaak met citroensap, peper en zout en warm even door.

“In een tuin met voldoende eten, komen wespen niet aan tafel”

Sjoert Fleurke (52)

Is: Voorzitter van de Wespenstichting en initiatiefnemer van de Nationale Wespentelling
Missie: Het imago van de wesp verbeteren en duurzame methoden ontwikkelen om wesp-problemen op te lossen

Wat is het grootste misverstand over de wesp?

“Dat ze nutteloos en agressief zijn. Maar een nest leeft maar één seizoen, dus de overlast is tijdelijk. De enige wespen die in de zomer op zoetigheid afkomen, zijn de gewone wesp en de Duitse wesp. Overigens zullen mensen met opgeruimde, stenige tuinen meer wespen aan tafel zien, omdat daar nauwelijks natuurlijk voedsel voor ze te halen valt.”

Waarom doe je wat je doet?

“Ik was geïnteresseerd in sociale wespen – met koninginnen en werksters – en wilde graag hun nesten bestuderen. Het lukte me niet om ze naar mijn tuin te lokken, dus ben ik nesten gaan ophalen bij andere mensen. Toen merkte ik dat er een grote mismatch is tussen imago en realiteit. Wespen eten bijvoorbeeld vliegen, eikenprocessie- en buxusmotrupsen. Ze bestuiven ook bloemen. Maar veel mensen zijn bang voor ze en dus moeten ze dood. Het gif dat wordt gebruikt bij de verdelging is schadelijk voor alle insecten. Ook voor muizen, die weer worden gegeten door roofvogels en katten. Ik ben tegen gebruik van gif. Ik haal de nesten op en zet ze in mijn eigen tuin. Inmiddels word ik zo vaak gevraagd om nesten te verwijderen, dat ik er cursussen in geef. Ik hoop dat als mensen weten hoe nuttig wespen zijn, ze beter met ze kunnen samenleven.”

Wat vindt je omgeving ervan dat je nesten in je tuin hebt?

“De burens en mijn gezinsleden hebben er geen last van: in mijn tuin is voldoende te eten voor wespen, zoals bladluizen en rotte appels. Ik voer ze ook bij, met kattenvoer en natte suiker.”

Colofon

Down to Earth
 Nummer 77, juni 2023

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

Contact
 Postbus 19199
 1000GD Amsterdam
 020 626 26 20
 redactie@downtoearthmagazine.nl
 www.downtoearthmagazine.nl

Redactie
 Carolien Ceton (hoofdredacteur),
 Esmee de Gooyer (redacteur)

Redactieraad
 Marlijn Dingshof, Karen van den Einde,
 Erica Meijers

Art-direction en vormgeving
 8-13 Ontwerpers, Marjan Peters.
 www.8-13.nl

Down to Earth Magazine wordt in juni en augustus iets bescheidener uitgegeven. Nummers 77 en 78 tellen 8 pagina's minder, de redactie bereidt zich ondertussen voor op een restyling.

Druk
 Moderna printing,
 Gedrukt op 100% kringlooppapier.

Abonnement
 Minimaal €35,- per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie. Wijzigen kan bij de Servicelijn: service@milieudefensie.nl of 020 626 26 20, ma t/m do van 09.30 - 16.30 uur. Opzeggen kan via 020 205 14 21, ma t/m do van 08.30 - 21 uur, vr 08.30 - 18 uur, za 10 - 16 uur.

Advertenties
 YUNO,
 Henriëtte Tomassen,
 06 508 44 808
 info@yuno.nu,
 www.yuno.nu

ISSN: 2211-0712

Stuur een kaartje naar Shell
 Met de groetjes uit Argentinië

Shell maakt plannen om naar olie en gas te boren op meer dan 750 plekken wereldwijd: van de Waddenzee tot Argentinië. Geef tegengas en stuur de bestuursleden van Shell een kaartje.

bit.ly/kaartje-voor-shell

Bijlo belt...

... met UU

“UU, goedemiddag.”
 “Dag UU, met Vincent Bijlo. Wij bevinden ons, Universiteit Utrecht, vanaf nu in een klimaatnoodtoestand. Die heeft UUw voorzitter Anton Pijpers van het College van Bestuur onlangs uitgeroepen.”
 “Ja, dat klopt helemaal.”
 “UU sprak eerder van een klimaatcrisis.”
 “Ja, en nog eerder van klimaatverandering. Maar we zien nu in deze tijden van inflatie toch dat niet alleen het geld ontwaardt, maar ook de taal. Wij denken dat de ernst van de situatie waarin wij ons als planeet bevinden niet meer volledig gecoverd wordt door het woord klimaatcrisis en al helemaal niet meer door klimaatverandering.”
 “UU heeft dat besluit genomen na een demonstratie, een bezetting door studenten van de actiegroep End Fossil. Nou had de Erasmus Universiteit in Rotterdam na een soortgelijke actie precies hetzelfde gedaan. Is dat niet een beetje gratis?”
 “Een beetje wat?”
 “Gratis, goedkoop, makkelijk, hol.”
 “O neeeneeneeee, de studenten waardeerden het bijzonder, ze hebben hun actie meteen beëindigd, maar wel gezegd dat ze later terug zouden komen. Dat hopen we van harte, ze studeren aan onze universiteit.”
 “En ze willen dat UU onmiddellijk alle banden verbreekt met bedrijven die actief zijn op het gebied van fossiele brandstoffen. Gaat UU dat nu doen?”
 “Daarover lopen nu gesprekken met de heer Pijpers en de rest van het College van Bestuur. Het is natuurlijk niet iets wat zomaar van de ene op de andere dag geregeld kan zijn.”
 “Maar UU bevindt zich in een klimaatnoodtoestand.”
 “Nee, de wereld bevindt zich in een klimaatnoodtoestand.”
 “En UU staat op de wereld, dus UU ook.”
 “Nee, wij hier niet zozeer, maar we gebruiken het woord...”
 “Om de studenten te paaien.”
 “Nee, om het signaal te geven dat elders op de wereld er noodtoestanden kunnen ontstaan, hier en daar zelfs al ontstaan zijn, door klimaatverandering, eh, de klimaatcrisis, nee, door de klimaatnoodtoestand. Dat is de impact die we aan deze kwestie willen geven. Het heeft onze volle aandacht.”
 “En UUw toezegging na een volgende demonstratie wordt dat UU voortaan spreekt van een klimaatapocalyps, een klimaatcatastrofe?”
 “Dank u voor het meedenken, meneer Bijlo, we zullen uw feedback meenemen in onze communicatie. Ik wens u nog een fijne dag.”
 “Ja, UU ook, en een prettige noodtoestand.”

Vincent Bijlo

Illustratie: Pépé Smit

Vloerisolatie met TONZON Thermoskussens

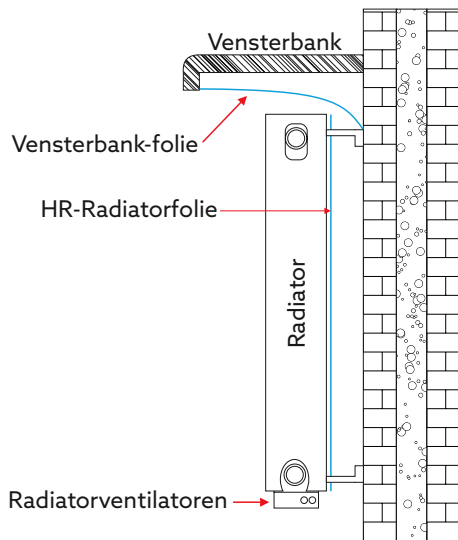
Een andere techniek voor een warmere vloer

Ben je op zoek naar een uiterst effectieve manier van energie besparen en heb je wooncomfort hoog op je wensenlijst staan? Kies dan voor comfortverbetering en een aangenaamere temperatuur thuis met TONZON Vloerisolatie. Veel begane grondvloeren in Nederland zijn niet of slecht geïsoleerd. De warmte die de vloer aan de onderkant uitstraalt, zorgt voor een koude zone onderin de woning. De koude vloer genereert in de winter een gevoel van optrekkende kou waardoor mensen ongemerkt de thermostaat hoger zetten. TONZON Vloerisolatie met Thermoskussens is gebaseerd op andere natuurkundige principes en isoleert daardoor effectiever dan andere vloerisolaties. Bij vloeren met vloerverwarming kan de besparing zelfs oplopen tot meer dan 40%. Goede vloerisolatie is dus de perfecte maatregel om mee te beginnen. Kijk op de website van de overheid (www.rvo.nl) wat je moet doen om in aanmerking te komen voor de verhoogde subsidie voor woningisolatie.

Handige en duurzame producten Om zelf je woning te verduurzamen

Is jouw stookhok, zolder en/of kruipruimte verrassend warm?

Deze opwarming komt door niet geïsoleerde verwarmingsbuizen, ketels en/of boilers. Lang niet alle warmte komt terecht op de plek waar we deze willen hebben en er is dus onnodig warmteverlies. Door je cv-installatie goed te isoleren beperk je het warmteverlies en bespaar je energie. Dit zorgt er ook voor dat de ketel/boiler beter werkt en langer meegaat.

Radiatorfolie

TONZON HR-Radiatorfolie breng je aan direct achterop de radiator, zonder dat de radiator van de muur hoeft. De radiatorfolie doet onzichtbaar zijn werk en is binnen een jaar terugverdiend.

Vensterbankfolie

De vensterbankfolie wordt toegepast bij radiatoren die direct onder een vensterbank staan. Met deze folie kan je een soort spoiler maken om de warme lucht beter de kamer in te leiden.

Radiator optimaliseringspakket

Het radiator optimaliseringspakket voorkomt warmteverlies bij radiatoren en zorgt ervoor dat je op een eenvoudige manier energie en geld kan besparen. Het radiator optimaliseringspakket voor plaatradiatoren bestaat uit een duo-set speedcomfort radiatorventilatoren, een rol dubbelzijdige tape, de radiatorfolie en de vensterbankfolie.

CV-optimaliseringspakket

Met dit pakket kan je aan de slag om je hele cv-installatie te optimaliseren. Dit pakket bevat de ketelfolie of de boilerfolie (zelf kiezen), de radiatorfolie inclusief dubbelzijdige tape, de bandagefolie en 20 supermagneetjes.

tonzon.nl/shop/

